

RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE- JA KOOLITUSOSAKOND

Vara konfiskeerimine ja selle tagamine

Kohtupraktika ülevaade

24.01.2019 seisuga

Hedi Arukase

peaspetsialist

Tartu

2019

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Vara konfiskeerimine	4
1.1. Konfiskeerimise olemus ja eesmärk	4
1.2. Konfiskeerimise objekt ja adressaat	5
1.3. Konfiskeerimise toime.....	7
1.4. Süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimine (KarS § 83).....	7
1.5. Süüteoga saadud vara konfiskeerimine (KarS § 83 ¹)	8
1.6. Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine (KarS § 83 ²)	10
1.7. Konfiskeerimise asendamine (KarS § 84).....	12
2. Vara arestimine	14
2.1. Vara arestimise olemus ja eesmärk	14
2.2. Vara arestimise formaalsed ja materiaalsed eeldused	15
2.3. Vara arestimise proportsionaalsus	16
2.4. Vara n-ö ajutine arestimine.....	17
2.5. Piirid vara arestimisel	18
2.6. Nõuded vara arestimise määrusele ja vaidlustamine	19
2.7. Euroopa Liidu liikmesriigi taotlus vara arestimiseks konfiskeerimise tagamiseks ...	22
3. Muud, TsMS §-s 378 sätestatud tagamise abinõud.....	23
3.1. Muu tagamise abinõu kohaldamisest üldiselt.....	23
3.2. Kohtuliku hüpoteegi seadmine	23
3.3. Vara arestimise alusel käsutuskeelu kandmine registrisse	24
3.4. Kohtu poolt vajalikuks peetud muu abinõu	24
3.5. Vaidlustamine määruskaebemenetluses	25
Kokkuvõte	26
Ülevaates kajastatud kohtuasjad.....	28

Sissejuhatus

Konfiskeerimine või selle asendamine on kriminaalmenetluses oluline materiaaõiguslik mõjutusvahend, samas vara arestimine või muu tagamisabinõu kohaldamine on menetlusõiguslik vahend konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks.¹

Käesoleva töö eesmärk on tutvustada süstematiseeritult värskeimat Riigikohtu praktikat vara konfiskeerimise ja konfiskeerimise või selle asendamise tagamise kohta, tuginedes peaaesjalikult kohtupraktikale, seadustele ja õiguskirjandusele. Viimane Riigikohtu praktika ülevaade, mis käsitles vara konfiskeerimist ja arestimist, on koostatud 19.10.2014 seisuga.² Viimati nimetatud ülevaate tegemisest on konfiskeerimise alused muutunud ja lisandunud on olulisel määral kohtupraktikat seoses konfiskeerimise aluste muudatustega, aga ka konfiskeerimise ja selle asendamise tagamise üldiste põhimõtetega. Samuti on oluline seegi, et 08.03.2014 jõustus kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 141⁴, mille esimese lõike kohaselt on lisaks vara arestimisele võimalik konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks kohaldada ka tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) §-s 378 sätestatud hagi tagamise abinõusid. See tähendab, et konfiskeerimise ja selle asendamise tagamine ei piirdu enam üksnes vara arestimisega.³ Seega on üheks eesmärgiks tutvustada ka vara arestimisel kohaldatud hagi tagamise abinõusid. Nii koondataksegi käesolevasse ülevaatesse kohtupraktikat, mis käsitleb vara konfiskeerimist ning konfiskeerimise ja selle asendamise tagamist reguleerivate normide kohaldamist ning normide kohaldamisega seoses tekkinud õiguslike küsimuste tõlgendamist.

Ülevaates esitatud seisukohtadel ei ole siduvat mõju ja need ei ole käsitatavad Riigikohtu seisukohtadena. Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti üksnes kohtulahendis.

¹ RKKKm 3-1-1-117-16, p 18.

² R. Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade seisuga 19.10.2014. – Arvutivõrgus: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2014/rkkk-vara_konfiskeerimine_ja_arestimine-19.10.2014.pdf.

³ RKKKm 3-1-1-75-14, p 44.

1. Vara konfiskeerimine

1.1. Konfiskeerimise olemus ja eesmärk

Konfiskeerimise kohaldamise kohustuslik eeldus on alati karistusõiguse mõttes koosseisupärase, õigusvastase ja süülise teo, s.o kuriteo täismahus tuvastatus.⁴ Konfiskeerimine üldmõistena tähistab isiku vara tahtevastast tasuta äravõtmist, mille tulemusel läheb äravõetav vara karistusseadustiku (KarS) § 85 lg 1 kohaselt üle riigi omandisse või saadetakse see rahvusvahelises lepingus sätestatud juhtudel tagasi.⁵ Konfiskeerimine on seaduse järgi mittekaristuslik muu mõjutusvahend, mis oma olemuselt on siiski materiaalõiguslikus mõttes karistus, kuivõrd omab toime näol karistuse tunnuseid. Samas on konfiskeerimise eesmärk see, mis õigustab esinevaid karistuse tunnuseid ja jätab selle karistusõiguslikus mõttes siiski mõjutusvahendiks.⁶

Selgemalt avaldub konfiskeerimise eesmärk, kui vaadata seda konfiskeerimise liikide lõikes. Konfiskeerimise liigid tulenevad karistusseadustikust: süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimine (KarS § 83), süüteoga saadud vara konfiskeerimine (KarS § 83¹) ja kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine (KarS § 83²). Konfiskeerimise liikidest mõnevõrra erinevalt tuleks vaadata konfiskeerimise asendamist (KarS § 84). **Süüteo toimepanemise vahendi või vahetu objekti konfiskeerimise eesmärk** on preventiivse iseloomuga – kaitsta ühiskonda süüteo toimepanemise vahendiks või vahetuks objektiks olnud asja või eseme edaspidise kasutamise eest.⁷ **Süüteoga saadud vara ja kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimise eesmärk** on ära hoida rikastumist süüteo toimepanemise tagajärjel, erinedes selliselt rahaliselt karistusest ja teatud juhtudel ka süüteo toimepanemise vahendi konfiskeerimisest.⁸ **Konfiskeerimise asendamise eesmärk** on samuti takistada süüdlase rikastumist süüteo toimepanemise tagajärjel, kuid selle erinevusega, et asenduskonfiskeerimise kaudu on riigil võimalus konkreetse eseme konfiskeerimine asendada esemele vastava väärtuse ulatuses rahas.⁹ Süüteoga saadud vara nimetatakse ka kriminaaltuluks ja selle konfiskeerimist toetab rahvusvaheliselt tunnustatud põhimõte, et ükski süütegu ei tohi end ära tasuda.

KarS §-de 83 ja 83² kohaldamisel tuleb muu hulgas tähele panna, et kohaldamisel ei eksitaks § 83 lg-s 2 ja § 83² lg-s 1 olevas sõnaselges viites, et kohaldamisele tuleb sobiv säte üksnes juhul, kui karistusseadustiku eriosa vastavas sättes on konfiskeerimine lubatud (st seaduses sätestatud juhtudel). Nii on näiteks võimalik KarS § 83 lg 2 alusel konfiskeerida üksnes sellise tahtliku süüteo toimepanemise vahetuks objektiks olnud aine või ese, mille konfiskeerimine on etteheidetava karistusseadustiku eriosa sätte juures ette nähtud.¹⁰ Samuti on oluline

⁴ RKKKm 3-1-1-108-15, p 13.

⁵ RKKKo 3-1-1-37-07, p 21.3.

⁶ J. Sarv – J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik. Komm vlj. 4. vlj. Tallinn: Juura 2015 (edaspidi: KarSK 2015), § 83, p 5.

⁷ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, kohtutäituri seaduse, karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, riigi õigusabi seaduse ja täitemenetluse seadustiku muutmise seadus 972 SE algtekst koos seletuskirjaga, lk 13. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/7d354676-3159-315a-bcfcd4766d4f3f96/Rahapesu%20ja%20terrorismi%20rahastamise%20%C3%B5kestamise%20seaduse,%20kohtut%C3%A4ituri%20seaduse,%20karistusseadustiku,%20kriminaalmenetluse%20seadustiku,%20riigi%20%C3%B5igusabi%20seaduse%20ja%20%C3%A4itemenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus> .

⁸ RKKKo 3-1-1-62-14, p 16.2; RKKKo 3-3-1-6-16, p 13.

⁹ Vt J. Sarv – KarSK 2015, § 84, p 1.

¹⁰ Vt J. Sarv – KarSK 2015, § 83, p 3; RKKKm 3-1-1-52-15, p 36. Vt ka RKKKm 3-1-1-24-17, p 16.

konfiskeerimise kohaldamisel kohtu kaalutlusruum. Nimelt 01.01.2017 (osaliselt 10.01.2017) jõustus karistusseadustiku muudatus, millega seadustiku tekstis asendati läbivalt sõnad „kohus kohaldab” sõnadega „kohus võib kohaldada”. Selliselt on seadusandja süüteoega saadud vara konfiskeerimise otsustamisel jätnud kohtule kaalutlusruumi ja erandlikel asjaoludel võib kohus jätta vara konfiskeerimata.¹¹

Seda, millises ulatuses konfiskeerimist või konfiskeerimise asendamist rakendada, lahendab kohus süüdimõistvat kohtuotsust tehes.¹²

Kõrvalise märkusena väärrib selgitamist, et menetlusliikidest eristub siinkohal kokkuleppemenetlus. Kuivõrd kokkuleppe esemeks on muuhulgas konfiskeerimisele kuuluv vara ja kohus ei või omaalgatuslikult muuta kokkuleppe eset (sh asitõendite konfiskeerimise osas), siis ei ole kohtul volitust sõlmitud kokkuleppe muutmiseks. Seega, kui kokkuleppes konfiskeeritav vara puudus, siis ei tohi kohus teha näiteks konfiskeerimisotsust asitõendi kohta.¹³

1.2. Konfiskeerimise objekt ja adressaat

KarS § 83–83² järgi on võimalik konfiskeerida süüteo toimepanemise vahendit või vahetut objekti ning süüteoega saadud vara. Karistusseadustik täpsemalt konfiskeerimise objekti ei reguleeri. Eseme mõiste on sisustatud tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) §-s 48, mille järgi saavad konfiskeerimise objektiks olla kõik need **asjad, õigused ja muud hüved**, mis võivad olla õiguse objektiks.

Üldisesse eseme mõistesse mahuvad asjad (kehalised esemed), mis jagunevad omakorda kinnisasjadeks ja vallasasjadeks. Nii on näiteks kasvav mets TsÜS § 54 lg 1 järgi kinnisasja oluline osa ja kuulub TsÜS § 53 lg 2 esimese lause järgi kinnisasja omanikule. Raiutud metsamaterjal on TsÜS § 50 lg 2 järgi vallasasi. Raiutud metsamaterjal on kinnisasjast saadav vili TsÜS § 62 lg 2 mõttes, mille omanikuks saab kinnisasja omanik asjaõigusseaduse (AÕS) § 115 lg 1 järgi vilja kinnisasjast eraldumisel.¹⁴

Õigused on näiteks väärtpaberitena võlaõigusseaduse (VÕS) § 917 lg 2 mõttes Eesti Väärtpaberikeskuse vastavas registris kajastatud aktsiad, mis on kehatud õigused ning need ei ole asjad TsÜS § 49 lg 1 mõttes.¹⁵

Konfiskeerimise sätete mõttes on kohtupraktikas konfiskeerimise objekti kui süüteo toimepanemise vahendit defineeritud esemena, millega rünnatakse süüteo objekti või mida süüdlane muul viisil oma teos kasutab. Vahend on seega ese, mis tööriistana hõlbustab koosseisupärase teo toimepanemist. Samas tuleb vahendist omakorda eristada vahetut objekt, milleks on aine või ese, mis on isiku käitumise objekt, mille käitamisele või käitlemisele on koosseisus kirjeldatud tegu suunatud, nt narkootiline- või psühhotroopne aine.¹⁶

Kuriteo toimepanemise vahendiks on kohtupraktikas loetud näiteks joobes autojuhi sõidukit,¹⁷ varguse toimepanemisel kasutatud sõidukit,¹⁸ arvutikuriteo toimepanemiseks kasutatud

¹¹ RKKKm 1-17-8625/22, p 20.

¹² RKKKm 3-1-1-102-15, p 11.

¹³ RKKKm 3-1-1-103-15, p-d 7–8.

¹⁴ RKTkm 3-2-1-25-14, p 11 ja RKTko 3-2-1-51-11, p 16.

¹⁵ RKTko 3-2-1-37-14, p 12 ja RKTko 3-2-1-96-13, p 17.

¹⁶ RKKKm 3-1-1-88-15, p 11.

¹⁷ RKKKo 3-1-1-15-14, p 10.

¹⁸ RKKKo 3-1-1-68-10, p-d 18 ja 19.

arvutit,¹⁹ arvuti kõvaketast, millele oli talletatud säilitamiseks lapspornot,²⁰ aga ka maksukuriteo toimepanemise vahendina tegelikkusele mittevastavaid arveid sisendkäibemaksu alusetu deklareerimise ja ettevõtlusega mitteseotud kulude deklareerimata jätmise korral.²¹

Karistusseadustikus sätestatud konfiskeerimise aluste kohaselt saavad konfiskeerimisotsustuse adressaadid olla süüteo toimepanija ja kolmas isik. Konfiskeerimise eelduseks on, et süüteo fakt peab olema tuvastatud süüdimõistva otsusega. Juhul, kui isik on toime pannud mitu süütegu, mida menetletakse koos, siis tuleb konfiskeerimisotsustuse resolutiivosas ära näidata, millise menetletava süüteoga seoses üks või teine ese konfiskeeritakse.²² Seega kui on süüdimõistev otsus, siis on ka konfiskeerimisotsustuse adressaat valdavalt süüteo toimepanija, st isik, kellele kuulub konfiskeerimisotsustuse tegemise ajal konfiskeerimisele kuuluv ese (konfiskeerimise objekt).

Juhul, kui esineb alus kahtlustada, et kolmas isik on süüteo toimepanijalt saanud vara, mis konfiskeerimise alustes sätestatu kohaselt kuuluks kolmandalt isikult konfiskeerimisele, tuleb selleks, et viimase vara arestimist taotleda, kaasata isik kriminaalmenetlusse kolmanda isikuna. Lisaks tuleb arestimistaotluses sellisel juhul ära näidata, milline konfiskeerimise alustes esinev kolmanda isiku vara konfiskeerimise eeldustest konkreetsel juhul esineb.²³

Kolmandalt isikult vara konfiskeerimine ei ole võimalik siis, kui toimepanija on temale vara võõrandanud oma legaalse vara arvelt, isegi kui selle vara arvelt oleks riigil võimalik sisse nõuda asenduskonfiskeerimise alusel välja mõistetav summa.²⁴ Samuti ei ole kolmandalt isikult võimalik konfiskeerida temale kuuluvat sellist vara, mida on parendatud toimepanija arvelt, kuivõrd sellisel juhul ei ole tegemist kolmanda isiku poolt konfiskeerimisele kuuluva vara omandamisega. Omandamisena konfiskeerimise aluseks olevate sätete mõttes on mingi eseme (TsÜS § 48) minek kolmanda isiku vara (TsÜS § 66) hulka. Seega parendused võivad küll suurendada vara väärtust, kuid ei muuda selle vara kuuluvust.²⁵

Gruppi moodustavatelt kahtlustatavatelt on võimalik igaühelt eraldi arestida vara grupi poolt tervikuna saadud kriminaaltulu väärtuses, kui kriminaaltulu jaotus arestimismääruse tegemise ajal ei ole veel selge. Kuid jaotus peab olema selgitatud hiljemalt kohtuotsuse tegemise või KrMS § 403⁶ järgi konfiskeerimistaotluse kohtusse saatmise ajaks.²⁶ Selle valguses tuleb siiski arvestada, et Eesti karistusõigus ei võimalda kriminaaltulu solidaarset konfiskeerimist, st konfiskeerimise otsustamisel ei ole võimalik juhinduda võlaõigusseaduse (VÕS) solidaarkohustuse regulatsioonist ja käsitada kaastäideviijaid solidaarvõlgnikena.²⁷ See aga ei välista solidaarse konfiskeerimisenõude tunnustamist ja täitmist Eestis selle isiku suhtes, kelle kohta tehtud konfiskeerimisotsustuse täitmist välisriik taotleb. Kohustatud isikule jääb õigus nõuda konfiskeerimisenõude täitmisel teistelt solidaarvõlgnikelt nende osa tagasimaksmist konfiskeerimisotsustuse teinud välisriigi seaduse järgi hoolimata Eestis kohtuotsuse tunnustamise menetluses tehtava otsustuse sõnastusest.²⁸

¹⁹ RKKKo 3-1-1-83-14, p 18.1.

²⁰ RKKKm 3-1-1-57-12, p 13.

²¹ RKKKo 3-1-1-6-11, p 13.3.

²² J. Sarv. – KarSK 2015, § 83, p 9.4.

²³ RKKKm 3-1-1-21-15, p 19.2.

²⁴ RKKKo 3-1-1-4-16, p 32.

²⁵ RKKKm 3-1-1-117-16, p 26.

²⁶ RKKKm 3-1-1-102-15, p 10.

²⁷ J. Sarv. – KarSK 2015, § 83, p 6.

²⁸ RKKKm 3-1-1-92-14, p 16.

1.3. Konfiskeerimise toime

Konfiskeeritu läheb riigi omandisse või saadetakse rahvusvahelises lepingus sätestatud juhtudel tagasi (KarS § 85 lg 1). Seadusandja on kõnealuse sättega reguleerinud konfiskeerimise tsiviilõigusliku tagajärje.²⁹ Seega üldjuhul läheb konfiskeeritud vara konfiskeerimisotsustuse jõustumisel automaatselt üle riigile. Rahvusvahelises lepingus sätestatud juhtudel konfiskeeritud vara tagasisaatmine tuleb kõne alla üksnes juhul, kui riigil on rahvusvahelisest lepingust tulenevalt kohustus konfiskeerimise teel omandatu mõnele välisriigile või muule isikule üle anda.³⁰

Erand sellest, et konfiskeeritud vara läheb automaatselt üle riigi omandisse tuleneb KarS § 85 lg-st 2. Nimetatud sätte kohaselt jäävad ainult sellise kolmanda isiku õigused konfiskeerimisel püsima, kes ei ole kolmandaks isikuks § 83 lõigetes 3, 3² ja 4, § 83¹ lõikes 2 ning § 83² lõikes 2 sätestatud juhtudel. See tähendab, et kolmanda isikuna, kelle õigused jäävad konfiskeerimisel püsima ja kellel tekib õigus saada riigilt hüvitist, tuleb mõista isikut, kes ei ole konfiskeerimisotsustuse adressaat ning tema õigustena tuleb mõista kõiki õigusi, mis tal on konfiskeerimise objekti (eseme) suhtes.³¹

1.4. Süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimine (KarS § 83)

KarS §-s 83 eristatakse süüteo toimepanemise vahendi ja süüteo ettevalmistamiseks kasutatava eseme või aine ning süüteo objekti konfiskeerimist. Erinevus KarS § 83 esimese ja teise lõike vahel seisneb selles, et süüteo toimepanemise vahendi (lg 1) konfiskeerimine on kohtu diskretsiooniõigus, mille realiseerimine sõltub eseme või aine kasutamise intensiivsusest ning selle ohtlikkusest, sealhulgas tõenäosusest, et seda kasutatakse ka edaspidi süütegude toimepanemiseks. Süüteo ettevalmistamiseks kasutatava aine või eseme ja süüteo objekti (lg 2) konfiskeerimise alus peab tulenema seadusest, st ainult seaduses (karistusseaduse eriosas) sätestatud juhtudel ehk seadusandja eraldi volituse alusel on võimalik KarS § 83 lg 2 alusel konfiskeerida süüteo toimepanemise vahendit või vahetut objekti.³²

Riigikohus on leidnud, et süüteo toimepanemise vahendina on vaadeldav selline ese, millega rünnatakse süüteo objekti või mida süüdlane muul viisil oma teos kasutab. Seega on tegemist esemega, mille abil või toel on võimalik koosseisulise teo toimepanemine.³³

Süüteo toimepanemise vahendiks saab pidada sellist eset, mida on kasutatud süüteo toimepanemise käigus pärast teo vahetut alustamist, s.o vähemalt katse staadiumis. Eset peetakse ekslikult vahendiks, kui teo toimepanemise ajal eset kuidagi ei kasutata, eseme olemasolu ei määra teo toimepanemist või eseme puudumine ei takista teo toimepanemist.³⁴

Rahapesu tähenduses on süüteo vahetu objekti kuritegeliku tegevuse tulemusel saadud vara või selle asemel saadud vara ning mille tõelist olemust, päritolu, asukohta, käsutamiskihti, ümberpaigutamist, omandiõigust või varaga seotud muid õigusi on rahapesu toimepanija varjanud või saladuses hoidnud või mida ta on muundanud, üle kandnud, omandanud, vallanud

²⁹ J. Sarv – KarSK 2015, § 85, p 1.

³⁰ J. Sarv – KarSK 2015, § 85, p 2 ja 3.

³¹ RKKKm 3-18-400/15, p 8.

³² RKKKm 3-1-1-88-15, p 10.

³³ RKKKm 3-1-1-88-15, p 11.

³⁴ RKKKm 3-1-1-88-15, p 14-15.

või kasutanud eesmärgiga varjata või hoida saladuses vara ebaseaduslikku päritolu või abistada kuritegelikus tegevuses osalenud isikut, et ta saaks hoiduda oma tegude õiguslikest tagajärgedest (vt rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse § 4 lg 1).³⁵

Kolmandalt isikult süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimise kohaldamisel on oluline, et oleksid täidetud õiguslikud alused, st konfiskeerimine peab olema lubatav. Lisaks on oluline eristada, kas tegemist on vahendi või vahetu objektiga. Seda seetõttu, et vahetu objekti konfiskeerimise kohaldamiseks KarS § 83 lg 3 alusel on olulised kaks eeldust: esiteks tuleb meeles pidada, et nimetatud konfiskeerimise alust saab tahtliku süüteo toimepanemise vahetuks objektiks olnud aine või eseme konfiskeerimiseks kohaldada üksnes seaduses sätestatud juhtudel (KarS § 83 lg 2) ning lisaks peab see otsuse või määruse tegemise ajal kuuluma kolmandale isikule ja ta peab olema aine või eseme täielikult või olulises osas omandanud toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt.³⁶

10. jaanuaril 2017. a jõustunud seadusemuudatusega lisandus karistusseadustikku täiendav kolmandalt isikult konfiskeerimise alus – KarS § 83 lg 3². Viidatud sätte kohaselt, kui tahtliku süüteo toimepanemise vahend või süüteo vahetu objekt on isiku kasutuses kasutuslepingu või omandireservatsiooniga müügilepingu alusel, siis võib kohus kolmandalt isikult konfiskeerida sellisest lepingust tulenevad varalised õigused juhul, kui ta on vähemalt kergemeelsusega kaasa aidanud vahendi, aine või eseme kasutamisele süüteo toimepanemisel.

*Näide. KarS § 424 järgi kvalifitseeritava kuriteo (mootorsõiduki juhtimine joobeseisundis) toimepanemiseks kasutatud sõiduautot liisingulepingu alusel valdav füüsilisest isikust kolmas isik võimaldab nt oma elukaaslasel, kes on ühtlasi süüteo toimepanija, kasutada sõiduautot KarS § 424 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemiseks.*³⁷

1.5. Süüteoga saadud vara konfiskeerimine (KarS § 83¹)

KarS § 83¹ lg 1 kohaselt konfiskeerib kohus tahtliku süüteoga saadud vara siis, kui see kuulub otsuse või määruse tegemise ajal toimepanijale.³⁸ Süüteoga saadud varana tuleb mõista süüteokoosseisu objektiiivsete tunnuste realiseerimisega saadud asja, varalise õiguse kasutamise teel saadut, süüteo toimepanemise eest saadud tasu või ka selliselt saadud tasu eest soetatud vara.³⁹ KarS § 83¹ alusel on võimalik konfiskeerida üksnes süüteoga saadud vara,⁴⁰ mis pärineb sellestasamast kuriteost, mis on konkreetse kriminaalmenetluse ese. Selleks, et kohaldada KarS § 83¹ alusel vara konfiskeerimist, peab riiklik süüdistaja tõendama konfiskeeritava vara pärinemise konkreetsest etteheidetavast kuriteost.⁴¹ See tähendab, et kahtlustatava vara arestimist saab põhjendada üksnes kuriteoga, mida hõlmab talle samas kriminaalasjas esitatud kahtlustus.⁴² Kui mingi ese omandatakse süüteoga saadud vara (raha või ese) või selle

³⁵ RKKKm 3-1-1-24-17, p 11.

³⁶ RKKKm 3-1-1-24-17, p 16.

³⁷ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise direktiivi ülevõtmine) 308 SE seletuskiri, lk 6–7. – Arvutivõrgus: [https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab025041-a7a0-4975-9c9e-f88a33162bdf/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(kuriteovahendite%20ja%20kriminaaltulu%20arestimise%20ja%20konfiskeerimise%20direktiivi%20C3%BClev%20C3%B5tmine\)](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab025041-a7a0-4975-9c9e-f88a33162bdf/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(kuriteovahendite%20ja%20kriminaaltulu%20arestimise%20ja%20konfiskeerimise%20direktiivi%20C3%BClev%20C3%B5tmine)) .

³⁸ RKKKo 3-1-1-62-14, p 15.1.

³⁹ RKKKm 3-1-1-102-15, p 6.

⁴⁰ Vt täpsemalt, mida tuleb mõista süüteoga saadud varana KarS § 83¹ järgi – RKKKo 3-1-1-4-16, p 32.

⁴¹ RKKKm 3-1-1-106-16, p 9.

⁴² RKKKm 3-1-1-21-15, p 14.

võõrandamise eest saadu eest, siis tuleb ka sellist eset käsitada süüteoga saadud varana KarS § 83¹ mõttes.⁴³

Lisaks tuleb rangelt järgida põhimõtet, et tuvastatud faktilised asjaolud peavad olema konfiskeerimisotsustuse tegemiseks piisavad. Arvestada tuleb, et esemeid ei saa lugeda süüteoga saadud varaks, kui tuvastatud faktiliste asjaolude pinnalt on võimalik üksnes üldsõnaliselt öelda, et esemed on saadud tahtliku süüteo tulemusel või ostetud süüteo tulemusel saadud raha eest, kuid täpsemalt ei ole tuvastatud, kas konkreetsetel esemetel on süüteoga saadud varaga või sellest saadud rahaga vahetu ja individualiseeritav seos.⁴⁴

*Näide. Selleks, et öelda, et süüteoga saadu vara eest on ostetud asi X või et toimepanija on sellist vara kasutanud isiklikuks otstarbeks, tuleb nõuetekohaselt tuvastada faktilised asjaolud, mis annavad alust hinnata, kas asjal X on süüteoga saadud varaga piisav seos või kas isiklikuks otstarbeks kasutatud vara puhul oli tegemist süüteoga saadud varaga. Kui kohtu põhjenduste pinnalt ei ole asja X või isiklikuks otstarbeks kulutatud raha ja süüteoga saadud vara vahel olevat seost piisavalt põhjendatud, siis ei saa kõne alla tulla nõuetekohane faktiliste asjaolude tuvastamine, mis tähendab, et ei ole alust asuda seisukohale, et asi X või isiklikuks otstarbeks kasutatud raha pärineb süüteoga saadud varast.*⁴⁵

Olukorras, kus eseme omandamise eest on tasutud varaga, millest mingi osa on saadud KarS § 83¹ mõttes süüteoga, teine osa aga legaalselt, võib selline ese olla käsitatav n-õ segatud ehk osaliselt süüteoga saadud varana. Sellise eseme konfiskeerimine KarS § 83¹ alusel pole üldjuhul võimalik (välja arvatud nt kontoraha puhul), küll võib tulla kõne alla, et eseme omanikult mõistetakse KarS § 84 alusel välja see osa eseme väärtusest, mis vastab süüteoga saadud vara osakaalule eseme soetamisväärtusest.⁴⁶

Süüteoga saadud varaks KarS § 83¹ tähenduses on võimalik lugeda ka sellist vara, mida isik süüteo toimepanemisega n-õ säästab. Näiteks saab selliseks säästetud varaks lugeda maksukohustuse deklareerimata jätmise kaudu maksukohustuslase vara väärtuse suurenemist, kuid seda üksnes siis, kui riigil ei ole võimalik enam maksunõuet maksmata panna ja kogu maksusummat maksukohustuslaselt reaalselt sisse nõuda.⁴⁷ Teisalt on kohtupraktikas leitud, et üldjuhul puudub alus eeldada, et rahapesukuriteo vahetuks objektiks olev vara (eelkuriteoga saadud vara) on samal ajal ka rahapesu toimepanija poolt rahapesuga saadud vara KarS § 83¹ tähenduses. Seda põhjusel, et üldjuhul on rahapesukuriteoga saadud vara käsitatav sellise varana, mille rahapesu toimepanija on omandanud rahapesu tulemusena (näiteks on saadud tasu kriminaaltulu muundamise eest, rahapesu käigus on rahapesu objektilt teenitud intressi või muu finantstulu).⁴⁸

Selleks, et lugeda asi süüteoga saadud varaks, on oluline, et oleks tuvastatud, et see konkreetne vara on saadud süüteo toimepanemise tulemusel ning et konfiskeerimisotsustuse ajaks oleks see vara jõudnud toimepanija vara hulka. Reegliski ei saa süüteoga saadud vara tuvastamisel lugeda asjaolu, et toimepanija ise peab olema otse süüteo toimepanemise tulemusel vara saanud, kuivõrd vahetult süüteoga võib vara saada kaastäideviija, osavõtja aga ka hea- või pahauskne kolmas isik, kes hiljem annab vara konkreetsele toimepanijale üle.⁴⁹ 10. jaanuaril 2017. a jõustunud KarS § 83¹ lg 2 sätestab, et süüteoga saadud vara konfiskeerimine ei ole enam

⁴³ RKKKo 3-1-1-4-16, p 33.

⁴⁴ RKKKo 3-1-1-54-15, p 49.

⁴⁵ Vt ka RKKKo 3-1-1-4-16, p 29.

⁴⁶ RKKKo 3-1-1-4-16, p 35.

⁴⁷ RKKKm 3-1-1-52-15, p 31. Vt ka J. Sarv – KarSK 2015, § 83¹, p 5.3.

⁴⁸ RKKKo 3-1-1-94-14, p 247.

⁴⁹ RKKKm 3-1-1-102-15, p 6.

võimalik mitte üksnes erandlikel juhtudel (varem kehtinud redaktsiooni järgi), vaid kohus kohaldab kolmandale isikule kuuluva tahtliku süüteoga saadud vara konfiskeerimise, kui on täidetud KarS § 83¹ lg 2 p-s 1 või 2 eeldused ning kohaldamisele ei tule sama sätte lõikes 3 nimetatud alus jätta süüteoga saadud vara osaliselt või täielikult konfiskeerimata.

Kui kolmas isik on tahtliku süüteoga otseselt saadud vara või sellise vara arvel omandatud vara otsuse või määruse tegemise ajaks võõrandanud, ära tarvitanud või selle temalt äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas, siis võib kohus KarS § 84 alusel kolmandalt isikult välja mõista summa, mis vastab konfiskeeritava vara väärtusele. Kuivõrd süüteoga saadud vara konfiskeerimiseks peab konfiskeeritaval objektil esinema vahetu ja individualiseeritav seos süüteoga, siis tuleb kolmandalt isikult vara konfiskeerimisel arvestada, et KarS § 83¹ lg 2 alusel ei ole võimalik kolmandalt isikult konfiskeerida talle kuriteo toimepanija poolt võõrandatud selline vara, mida kuriteo toimepanija ei saanud kuriteoga, kuid mis kuriteo toimepanijale kuuludes võimaldaks riigil selle arvel sisse nõuda kuriteo toimepanijalt KarS § 84 alusel väljamõistetava rahasumma.⁵⁰

1.6. Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine (KarS § 83²)

KarS § 83² lg 1 kohaldamiseks tuleb kindlaks teha asjaolud, millele tuginedes on alust eeldada, et isik on vara saanud kuriteo toimepanemise tulemusena.⁵¹ KarS § 83² alusel on võimalik toimepanijalt konfiskeerida kogu vara või osa sellest, st laiendatud konfiskeerimise eelduste täidetuse korral võib konfiskeerimise objektiks olla iga ese, mis kuulub laiendatud konfiskeerimise adressaadi vara hulka ning samal ajal ei ole välistatud selle konfiskeerimine KarS § 83¹ lg 1 ls 2 või lg 1¹ ls 2 järgi.⁵² See omakorda tähendab, et kohus peab isiku legaalse sissetuleku ja elatusaseme võrdluse tulemusena jõudma veendumusele, et süüdlasele kuuluv vara pärineb eeldatavalt varasematest kuritegudest. Oma sellise veendumuse tekkimist, niisamuti seda, millistele tõenditele see tugineb, peab kohus põhjendama ning üksnes legaalse sissetuleku ja elatusaseme omavahelisele erinevusele kui faktile tuginemine ei ole piisav.⁵³ Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine langeb ära siis, kui isik tõendab, et on vara omandanud seaduslikult, st erinevalt tavapärasest tõendamiskoormisest on kõnealuse sätte puhul tegemist ümber pööratud tõendamiskoormisega.⁵⁴

Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine on võimalik vaid juhul, kui isik mõistetakse süüdi kuriteos, mille toimepanemise eest on laiendatud konfiskeerimine karistusseadustiku eriosa vastavas paragrahvis ette nähtud. Kui isiku poolt toimepandu kvalifitseerus toimepanemise ajal kuriteona, mis ei võimaldanud laiendatud konfiskeerimist (näiteks pistis), kuid pärast 1. jaanuari 2015 on karistatav mõne teise eriosa paragrahvi järgi, mis sellist konfiskeerimist võimaldab (näiteks altkäemaks), tuleb lähtuda raskema seaduse tagasiulatuva kohaldamise keelust ning laiendatud konfiskeerimine on välistatud. Kui aga kas või üks tegudest võimaldas toimepanemise ajal ja võimaldab ka kehtiva seaduse järgi laiendatud konfiskeerimist kasutada, tuleb seda KarS § 83² muude eelduste olemasolul teha.⁵⁵

⁵⁰ RKKKm 3-1-1-106-16, p-d 8–9.

⁵¹ RKKKo 3-1-1-82-14, p 7.

⁵² RKKKm 3-1-1-10-16, p 41.

⁵³ Vt nt RKKKo 3-1-1-94-14, p 255; RKKKm 3-1-1-6-16, p 19; RKKKm 3-1-1-10-16, p-d 39–40.

⁵⁴ RKKKo 3-1-1-82-14, p 8; RKKKm 3-1-1-10-16, p 42.

⁵⁵ RKKKm 3-1-1-85-15, p 15.

Kolmas isik KarS § 83² lg 2 mõttes on isik, kes ei ole laiendatud konfiskeerimise eelduseks oleva kuriteo toimepanija, kuid kes on omandanud toimepanija eeldatava kuriteoga saadud vara sama lõike esimeses või teises punktis nimetatud asjaoludel. Toimepanija arvel vara omandamisest on võimalik rääkida siis, kui kolmas isik ei ole teinud ega ole realselt kohustatud tegema vara või selle vara omandamiseks kasutatud muu vara eest vastusooritust või kui kolmanda isiku vastusoorituse väärtus on saadud vara väärtusest oluliselt väiksem. Kuid juhul, kui esineb vähemalt ligilähedaselt samas vääringus vastusooritus, siis ei ole kõnealune säte kohaldatav.⁵⁶ Kui toimepanijalt on KarS § 83² alusel võimalik konfiskeerida kogu isiku vara ja vajalik ei ole süüteoga individualiseeritav seos, siis kolmandalt isikult konfiskeeritava vara väärtus on siiski piiratud selle osaga tema varast, mille ta on omandanud KarS § 83² lg 2 p-s 1 või 2 sätestatud asjaoludel.⁵⁷

Riigikohtu kriminaalkollegium on oma 2016. aasta lahendis nr 3-1-1-10-16 selgitanud KarS § 83² lg 2 kohaldamise üldisi eeldusi füüsilisest isikust toimepanija korral. Kuivõrd 2017. aasta seadusemuudatusega muutus ka § 83² lg 1 sõnastus, mille tagajärjel muutusid osaliselt sätte kohaldamise üldised eeldused, siis on alljärgnevalt esitatud üksnes need lahendis toodud eeldused, mis on käesoleval ajal kehtivad:

- 1) süüdistatav on pannud toime kuriteo, mille eest on karistusseadustiku eriosas ette nähtud võimalus kohaldada laiendatud konfiskeerimist (*seaduses sätestatud juhtudel*);
- 2) kolmandale isikule kuulub mingi vara, mille ta on omandanud täielikult või olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt või mida omandades kolmas isik teadis, et vara võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks;
- 3) kuriteo olemuse, isiku legaalse sissetuleku, varalise seisundi, kulude või elatustaseme erinevuse või muu põhjuse tõttu on alust eeldada, et isik on saanud vara kuriteo toimepanemise tulemusena või sellise vara arvel (*kuriteoga saadud vara*);
- 4) isik ei tõenda, et tegemist ei ole kuriteoga saadud varaga;
- 5) kolmas isik on vara omandanud kümne aasta jooksul menetletava kuriteo toimepanemisest, kui tegemist on esimese astme kuriteoga, või viie aasta jooksul kuriteo toimepanemisest, kui tegemist on teise astme kuriteoga (KarS § 83² lg 3);
- 6) KarS § 83¹ lg-s 3 sätestatud vara konfiskeerimisest loobumise aluseid ei ole ja asjaolusid arvestades saab laiendatud konfiskeerimist pidada konkreetsel juhul eesmärgipäraseks ja kohaseks meetmeks (KarS § 83² formuleering „võib ... konfiskeerida“).⁵⁸

Näide. Kolmas isik võtab tavapärasel tingimustel laenuks rahasumma. Samal ajal on alust eeldada, et see rahasumma on saadud KarS § 83² lg 1 mõttes kuriteo toimepanemise tulemusena. Sellisel juhul ei saa laenusummat ega selle eest omandatud kolmandalt isikult KarS § 83² lg 2 p 1 alusel konfiskeerida põhjusel, et kolmas isik ei omandanud laenatud raha KarS

⁵⁶ RKKKm 3-1-1-10-16, p 33.

⁵⁷ RKKKm 3-1-1-10-16, p 41.

⁵⁸ RKKKm 3-1-1-10-16, p 30.

Füüsilisest isikust toimepanija korral KarS § 83² lg 1 kohaldamise üldistest eeldustest jäeti 10. jaanuari 2017. a karistusseadustiku muudatusega välja nõue, et säte tuleb kohaldamisele üksnes juhul, kui isikut karistatakse vähemalt üheaastase vangistusega. – Vt RKKKm 3-1-1-10-16, p 30; Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise direktiivi ülevõtmine) eelnõu juurde, lk 11. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ab025041-a7a0-4975-9c9e-f88a33162bdf> .

*§ 83² lg 2 p 1 mõttes toimepanija arvel, sest laenu võtmisega kaasneb laenusumma tagastamise kohustus ja sõltuvalt asjaoludest ka intressikohustus.*⁵⁹

Eelneva näite põhjal tuleks aga kõne alla laenulepingust tulenevate nõuete konfiskeerimine laenuandjalt. Teiselt poolt tuleks mõelda ka sellele, kas võib esineda asjaolu, et kolmas isik teadis, et talle antakse laenu laenatava vara konfiskeerimise vältimiseks, mis tooks endaga kaasa võimaluse konfiskeerida laenusumma kolmandalt isikult KarS § 83² lg 2 p 2 alusel.⁶⁰

Kolmandale isikule ei laiene KarS § 83² lg-s 1 ette nähtud ümberpööratud tõendamiskoormis. Asjaolu, kas kolmas isik on vara omandanud täielikult või olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt, või asjaolu, et kolmas isik teadis vara omandades, et vara võõrandatakse talle konfiskeerimise vältimiseks, peab üldises korras tõendama prokuratuur.⁶¹

1.7. Konfiskeerimise asendamine (KarS § 84)

Asenduskonfiskeerimise korras saab välja mõista summa, mis vastab kriminaaltuluna konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele.⁶² Asendamise korras ei ole võimalik konkreetse eseme konfiskeerimine eesmärgil, et selle arvelt nõuet täita.⁶³ Kuna KarS § 84 ei anna õiguslikku alust vara konfiskeerimiseks, vaid konfiskeerimise asendamiseks, siis tähendab see, et konfiskeerimise asendamisel vara ei konfiskeerita, st seda ei pöörata riigi omandisse, vaid isikule pannakse üksnes kohustus tasuda äratarvitatud või muul moel konfiskeerimise mõjualast väljaviidud vara väärtusele vastav rahasumma.⁶⁴ Siinkohal tuleb rangelt järgida, et kohus võib välja mõista rahasumma üksnes äratarvitatud kriminaaltulu asendamiseks.⁶⁵ Seega, konfiskeerimise asendamiseks välja mõistetud rahasumma suurus peab olema põhjendatud.⁶⁶ Seda seetõttu, et konfiskeerimise asendamine ei ole kuriteo eest ettenähtud iseseisev õiguslik tagajärg, vaid konfiskeerimise täitmise erivorm, mis peab tagama, et isik ei saaks kuriteo kaudu kasu ka siis, kui kuriteoga vahetult saadud vara on võõrandatud või muul viisil konfiskeerimiseks kättesaamatu.⁶⁷ See tähendab, et KarS § 84 alusel saab riigil tekkida üksnes rahaline nõue⁶⁸ ja asenduskonfiskeerimise korras saab kohus välja mõista üksnes summa, mis vastab konfiskeeritava vara väärtusele.⁶⁹ See ei tähenda aga, et võimalik ei ole asenduskonfiskeerimise tagamiseks KrMS § 142 alusel arestitud vara jätta süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel arestituks või KrMS § 141⁴ ja TsMS § 378 koostoimes kohaldada muud konfiskeerimise ja konfiskeerimise asendamise tagamiseks vajalikku lisaabinõud.⁷⁰ Näiteks on kohtul õigus seada varale kohtulik hüpoteek KarS §-s 84 sätestatud võimaliku konfiskeerimise asendamise tagamiseks.⁷¹ Jättes asenduskonfiskeerimise tagamiseks vara arestituks või

⁵⁹ Vaata täpsemalt näitega seonduva kohta – RKKKm 3-1-1-10-16, p 33.

⁶⁰ RKKKm 3-1-1-10-16, p 33.

⁶¹ RKKKm 3-1-1-10-16, p 35.

⁶² RKKKm 3-1-1-78-14, p 24.

⁶³ RKKKm 3-1-1-4-16, p 26.

⁶⁴ RKKKo 3-1-1-54-15, p 48.

⁶⁵ RKKKo 3-1-1-94-14, p 246.

⁶⁶ RKKKm 3-1-1-6-16, p 17.

⁶⁷ RKKKm 3-1-1-78-14, p 24.1.

⁶⁸ RKKKm 3-1-1-51-15, p 28.

⁶⁹ RKKKm 3-1-1-92-14, p 14.

⁷⁰ RKKKm 3-1-1-78-14, p 24.4.

⁷¹ RKKKm 3-1-1-102-15, p 9.

kohaldades muid tagamise lisaabinõusid, säilib isikul võimalus täita konfiskeerimisnõue ka muu vara arvelt, mitte arestitud vara arvelt.⁷²

Enne 10. jaanuari 2017. a karistusseadustiku muudatust võis kohus süüteoga saadud vara, mis on võõrandatud, ära tarvitatud või mille äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas, konfiskeerimise asendada. Alates 10.01.2017 on kõnealune säte konkreetssem. Selle kohaselt võib kohus välja mõista summa, mis vastab konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele (kohaldada konfiskeerimise asendamist) üksnes siis, kui:

- 1) **süüteoga** (*nii väär- kui kuriteoga*) saadud vara KarS § 83¹ tähenduses või
- 2) **kuriteoga** saadud vara KarS § 83² tähenduses või
- 3) **kuriteo** toimepanemise vahend või kuriteo vahetu objekt

on võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas.

See tähendab, et kui enne oli võimalik üksnes süüteoga saadud vara konfiskeerimise asendamine, siis alates 10.01.2017 on võimalik ka toimepanemise vahendi või vahetu objekti konfiskeerimise asendamine. Vahendi või vahetu objekti asenduskonfiskeerimine on siiski lubatav üksnes kuriteo puhul ja väärteo puhul see lubatud ei ole.

⁷² RKKKm 3-1-1-92-14, p 14; RKKKm 3-1-1-78-14, p-d 24–26; RKKKm 3-1-1-51-15, p 14; RKKKo 3-1-1-54-15, p 48.

2. Vara arestimine

2.1. Vara arestimise olemus ja eesmärk

KrMS §-s 141⁴ sätestatud kohaselt võib konfiskeerimise, selle asendamise, tsiviilhagi, avalik-õigusliku nõudeavalduse⁷³ või varalise karistuse tagamiseks vara arestida KrMS §-s 142 sätestatud korras üksnes siis, kui:

- 1) esineb põhjendatud kuriteokahtlus (KrMS § 141⁴ lg 1) ning
- 2) on alust arvata, et kannatanu nõude, konfiskeerimise, selle asendamise või varalise karistuse tagamata jätmine võib kohtulahendi täitmist raskendada või selle võimatuks muuta (KrMS § 141⁴ lg 1) ja
- 3) abinõu kohaldamisel on arvestatud, et see on proportsionaalne (KrMS § 141⁴ lg 3).

Vara arestimine ei ole kohustuslik. Selle kohaldamine on võimalik KrMS §-s 142 sätestatud korras⁷⁴ ainult juhul, kui konkreetset KrMS §-s 141⁴ sätestatud sisulised vara arestimise lubatavuse eeldused on täidetud.

Kehtiva seaduse kohaselt seisneb vara arestimine kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetud, tsiviilkostja või kolmanda isiku või rahapesu või terrorismi rahastamise objektiks oleva vara üleskirjutamises ja vara võõrandamise tõkestamises (KrMS § 142 lg 1 ls 2). See tähendab, et vara arestimisega tagatakse, et tsiviilhagi (KrMS § 154¹) või avalik-õigusliku nõudeavalduse (KrMS § 154²) rahuldamise, konfiskeerimise (KarS § 83–83²), selle asendamise (KarS § 84) või varalise karistuse (KarS § 53) kohta tehtava otsustuse täitmine ei satuks ohtu põhjusel, et kohustatud isik on oma vara enne kriminaalmenetluse lõppu teisele isikule üle andnud, ära raisanud, hävitanud või seda varjama asunud.⁷⁵

Vara arestimine on kriminaalmenetluse tagamise vahend, mille eesmärk on kindlustada kriminaalmenetluses tehtava kohtuotsuse või konfiskeerimismääruse (KrMS § 403⁹ lg 1 p 1) täitmine kannatanu tsiviilnõude, riigi või avalik-õigusliku juriidilise⁷⁶ isiku avalik-õigusliku nõude või riigi konfiskeerimisnõude rahuldamist või varalise karistuse mõistmist puudutavas osas.⁷⁷ Seega võttes arvesse KrMS §-s 142 sätestatu, siis on võimalik arestida üksnes isiku sellist vara, mis võidakse temalt tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse rahuldamise, konfiskeerimise või selle asendamise või varalise karistuse mõistmise kohta tehtud kohtulahendi sundtäitmise käigus võõrandada.⁷⁸

⁷³ Alates 01.01.2017 on vara arestimine lisaks muule ka riigi või avalik-õigusliku juriidilise isiku avalik-õigusliku nõude tagamise vahend.

⁷⁴ Vt ka RKKKm 3-1-1-102-15, p 6.

⁷⁵ J. Sarv – E. Kergandberg, P. Pikamäe, (koost). Kriminaalmenetluse seadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012, § 142, p 1 (edaspidi: KrMSK 2012).

⁷⁶ Riik ja avalik-õiguslik juriidiline isik saavad kannatanuks olla üksnes sellisel juhul, kui neil on kuriteo tagajärjel tekkinud varaline nõue, mida on võimalik maksta panna kriminaalmenetluses. – Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus, millega laiendatakse kannatanute õigusi kriminaalmenetluses 80 SE seletuskiri, lk 9. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3fdc8de9-e0bc-4c52-87ac-b823f8369cfe/Kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus,%20millega%20laiendatakse%20kannatanute%20C3%B5igusi%20kriminaalmenetluses>.

⁷⁷ J. Sarv – KrMSK 2012, § 142, p 1.

⁷⁸ RKKKm 3-1-1-106-16, p 6.

2.2. Vara arestimise formaalsed ja materiaalsed eeldused

Vara arestimise sisulised eeldused tulenevad otseselt vara arestimist reguleerivatest sätetest. Siiski tuleb enne vara arestimise asumist kontrollida ka vara arestimise formaalseid eeldusi ehk kas esinevad vara arestimise kohaldamiseks sobilikud arestimise objekt ja adressaat.

Vara arestimise objekt saab olla igasugune vara, mh nt hüpoteek⁷⁹ ja ettemaksukonto⁸⁰, aga ka krediidi- või finantseerimiseasutuse kontol olev vara (KrMS § 142 lg 2¹), väärtpaberid või aktsiad.⁸¹ Niikauaks kui arestitaval varal on üks omanik, on selge, kes on varale aresti kohaldamisel arestimise adressaat, niisamuti on hõlpsam põhjendada vara arestimisel proportsionaalsust. Kui arestitaval varal on mitu omanikku ehk tegemist on ühise omandiga, siis muutub kogu arestimise protsess keerulisemaks. Vajalik on tuvastada, kas arestitava vara on kaas- või ühisomandis (nt abikaasade ühisomand), samuti kas omandi osad on täpselt jaotatud või mitte.

Ühisomandi arestimise osas ei ole Riigikohus varasemat praktikat muutnud. KrMS § 142 alusel on võimalik taotleda keelumärke seadmist ühisomandisse kuuluvale kinnisasjale nii, et selle käsutamine keelatakse üksnes arestimismääruse adressaadiks oleval kahtlustataval, süüdistataval, tsiviilkostjal või kolmandal isikul.⁸² Kinnistusraamatusse kantava keelumärke sisust peab üheselt nähtuma, et ühisomandi käsutamine on keelatud üksnes sellel abikaasal, kelle suhtes arestimisotsustus tehakse.⁸³ Kui riigi nõue ühe abikaasa vastu on lõplikult kindlaks määratud, nt konfiskeerimisotsustus jõustunud, siis saab riik täitemenetluses sissenõudja ja võlausaldajana täitemenetluse seadustiku (TMS) § 14 lg-st 2 ning perekonnaseaduse § 33 lg 3 teisest lausest tulenevalt esitada hagi abikaasade ühisvara jagamiseks.⁸⁴

Vara arestimise adressaat saab olla vara omanik, kes peab olema samas kriminaalasjas menetlusosaline (kahtlustatav, süüdistatav või süüdimõistetud, tsiviilkostja või kolmas isik). See tähendab, et isik ei saa olla kriminaalasjas arestimise adressaat, kui ta ei ole menetlusosaline. Selleks, et isiku vara kriminaalmenetluses arestida, tuleb viimane kriminaalmenetlusesse kaasata juhul, kui isik ei ole menetlustoimingule allutamise juba menetlusosaliseks saanud.⁸⁵

Kolmanda isiku vara arestimine konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks on võimalik üksnes selleks, et tagada kolmandale isikule endale kuuluva vara võimalikku konfiskeerimist KarS § 83 lg 3, § 83¹ lg 2 või § 83² lg 2 alusel või kolmandalt isikult rahasumma väljamõistmist KarS § 84 alusel. Kolmanda isiku vara arestimine selleks, et tagada süüdistatava vara võimalikku konfiskeerimist või selle asendamist, ei ole aga üldjuhul võimalik, kuna kohtulahendit, millega mõistetakse ühelt isikult välja mingi vara, ei ole võimalik täita kolmanda isiku vara arvel. Erand on juhtum, kui see kolmas isik ise annab nõusoleku kohtulahendi täitmiseks enda vara arvel.⁸⁶

⁷⁹ RKKKm 3-1-1-92-12 p 23-24; Toetavalt vt R. Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade, lk 13, ptk 2.2.

⁸⁰ RKKKm 3-1-1-9-14 p-d 10-11; Toetavalt vt R. Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade, lk 13, ptk 2.2.

⁸¹ Vt käesoleva ülevaate ptk 1.2.

⁸² RKKKm 3-1-1-92-14, p 20.1.

⁸³ RKKKm 3-1-1-49-13, p 13.

⁸⁴ RKKKm 3-1-1-92-14, p 20.2.

⁸⁵ RKKKo 3-1-1-53-12 p 13; Toetavalt vt R. Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade, lk 14, ptk 2.3.1.

⁸⁶ RKKKm 3-1-1-117-16, p 20.

Vara arestimise lubatavuse eeldused on põhjendatud kuriteokahtluse olemasolu selle kohta, et isik on toime pannud kuriteo tunnustele vastava teo, ning täidetud on kaks kriteeriumit, mis viitavad sellele, et esineb alus vara arestimiseks. See tähendab, et peab olema tuvastatud:

- 1) põhjendatud kahtlus, et esinevad asjaolud, mille alusel võidakse kriminaalasjas esitada tsiviilhagi, kohaldada konfiskeerimist, selle asendamist või varalist karistust ja
- 2) tsiviilhagis esitatud nõude, riigi konfiskeerimise nõude või varalise karistuse täitmine võib ilma vara arestimata osutada võimatuks või muutuda oluliselt raskemaks.⁸⁷

Riigikohus on märkinud, et lisaks KrMS §-le 142, kehtivad osutatud põhimõtted *mutatis mutandis* ka 8. märtsil 2014 jõustunud KrMS § 141⁴ kohaldamisel.⁸⁸ Vara arestimise kui menetluse tagamise abinõu kohaldamine ei eelda ega saagi eeldada kindlat teadmist kõigist karistusõigusliku vastutuse eelduseks olevatest asjaoludest: piisav on põhjendatud kahtluse olemasolu, mille sedastamiseks piisab näiteks ka sellest, kui kohus tugineb täiendavalt muu hulgas ka üldinimlikule, kriminalistikalisele ja kriminaalmenetluslikule kogemusele.⁸⁹

*Näide. Riigikohus on leidnud, et olukorras, kus saab püstitada hüpoteesi, et aset on leidnud rahapesu: on tehtud mitmeid majanduslikult põhjendamatu või vähemalt äärmiselt kahtlustäratavaid tegusid, mille puhul on igati loogiline eeldada, et need tehti sooviga varjata raha päritolu ja see soov tekkis asjasse segatud inimestel seetõttu, et raha hangiti kuritegelikul viisi, siis on võimalik, et see vara konfiskeeritakse, mistõttu on põhjendatud selle arestimine konfiskeerimise tagamiseks.*⁹⁰

2.3. Vara arestimise proportsionaalsus

Üldised reeglid proportsionaalsuse põhimõtte arvestamisel on Riigikohtu praktikas jätkuvalt samad.⁹¹ Proportsionaalsuse põhimõtte tagamisel tuginetakse enim just nn ületagamise keelule,⁹² mis on sätestatud KrMS § 141⁴ lg-s 3. Selle nõude järgimiseks peavad prokuratuur ja kohus hindama, et arestitava vara väärtus ei ületaks lubamatult võimaliku süüditunnistamisega kaasneva konfiskeerimise või selle asendamise objektiks oleva vara väärtust. See tähendab ühtlasi, et menetlejal tuleb välja selgitada see varaline väärtus, mida isikult võidakse tema süüdimõistmise korral konfiskeerida või asendada, ja teisalt arestitava vara (tagatis)väärtus.⁹³ Taandades sellise kohustuse küsimusele, milline peab olema arestitava vara väärtuse hindamise aeg, tuleb lähtuda sellest, et arestitava vara väärtuse (hinna) kindlaksmääramisel (KrMS § 142 lg 6 ja § 143 lg 1 p 1) tuleb arvesse võtta selle tavalist turuväärtust lahendi tegemise ajal ja vajalik ei ole asja või õiguse täpse hinna kindlakstegemine.⁹⁴

Väljastatud ei ole ka olukord, kus väärtuse tuvastamisel eksitakse või kasutatakse selleks valesid võtteid ja seetõttu on tegemist proportsionaalsuse põhimõtte mittejärgimisega. Näiteks on Riigikohus leidnud, et arestitavate aktsiate väärtuse tuvastamine ainult nende nimiväärtuse alusel ei ole aktsepteeritav. Seda põhjusel, et aktsiate väärtust ei saa hinnata ainult nende

⁸⁷ RKKKm 3-1-1-97-13, p-d 8–9, 13; RKKKm 3-1-1-75-14, p 32; RKKKm 3-1-1-24-17, p 8; Toetavalt vt ka R. Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade., lk 16, ptk 2.4.2.

⁸⁸ RKKKm 3-1-1-75-14, p 32.

⁸⁹ RKKKm 3-1-1-46-16, p 8.

⁹⁰ RKKKm 3-1-1-46-16, p 10.

⁹¹ Vt R. Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade, lk 17, p 2.5; RKKKm, 3-1-1-52-15, p 24; RKKKm 3-1-1-97-13, p 13 jj; RKKKm 3-1-1-75-14, p 32.

⁹² RKKKm 1-18-1170/25, p 18; RKKKm 3-1-1-21-15, p 15; R. Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade., lk 17, p 2.5.

⁹³ RKKKm 1-18-1170, p 18 ja RKKKm 3-1-1-21-15, p 15.

⁹⁴ RKKKm 3-1-1-92-14, p 18; Vt ka RKKKm 1-18-1170/25, p 17 jj.

nimiväärtuse alusel, kuna tegemist on arvestusliku näitajaga ja see ei pruugi kajastada selle turuväärtust ning üldjuhul on aktsepteeritav arestitavate aktsiate väärtuse tuvastamine üksnes aktsiaseltsi raamatupidamisliku (bilansilise) väärtuse alusel.⁹⁵

Samas on leitud, et kui kriminaalmenetluse jooksul vara väärtus suureneb või väheneb, siis võib olla põhjendatud kohtulahendi täitmise tagamiseks aresti alla jäetava vara väärtuse uuesti hindamine.⁹⁶

Vara arestimise proportsionaalsuse nõude valguses on varasemas, 2014. aastal avaldatud vara arestimist ja konfiskeerimist käsitlevas Riigikohtu praktika ülevaates välja toodud, et kuna proportsionaalsuse põhimõttega oleks vastuolus kohaldada vara suhtes arestimist olukorras, kus nõude tagamise eesmärk oleks saavutatav ka vähem koormavama tagamise vahendi abil, tuleb KrMS § 141⁴ muudatuse valguses kõne alla vara arestimise aluse olemasolu kontrolli täiendamine nn kolmanda kriteeriumiga, s.o tagamise eesmärki ei ole võimalik saavutada adressaadi õigusi vähem koormavama tagamise vahendi abil.⁹⁷ Nn kolmandat kriteeriumi ilmestab näide seoses asenduskonfiskeerimisega. Nimelt on Riigikohus seoses sättega KrMS § 141⁴ lg 3 juhtinud tähelepanu, et asenduskonfiskeerimise tagamiseks abinõu kasutamisel tuleb proportsionaalsuse põhimõtet arvesse võttes eelistada kinnisasja arestimise asemel kinnisasjale kohtuliku hüpoteegi seadmist, kuna üldjuhul loetakse kinnisasja arestimine konfiskeerimise asendamise tagamiseks kinnisasja omanikku põhjendamatult koormavaks, sest KarS § 84 alusel saab riigil tekkida üksnes rahaline nõue ja seetõttu osutuks kinnisasja arestimine abinõuks, mis piiraks tagatismääruse adressaati rohkem, kui on vaja nõuet rahuldava kohtuotsuse täitmiseks.⁹⁸

2.4. Vara n-ö ajutine arestimine

Mitte alati ei saa välistada vara arestimise vajalikkust kriminaalmenetluse sellises staadiumis, kui tõendamiseseme asjaolud, sealhulgas kriminaalasjas eeldatavalt konfiskeeritava vara koosseis või konfiskeerimise asendamise ulatus ja isiku vara väärtus on veel ebaselged ning täpsustamisel. Seetõttu on Riigikohus KrMS § 2 p-st 4 juhindudes leidnud, et sellises olukorras võib kõne alla tulla vara n-ö ajutine arestimine kohtu määratud tähtajaks, mille jooksul tuleb vara arestimist taotleval prokuratuuril kohtule esitada täiendavad tõendid tulevikus konfiskeeritava vara suuruse ja isiku vara väärtuse kohta.⁹⁹ Ajutise arestimise korral kehtib vara arestimise määrus selles märgitud tähtaja lõpuni. Selleks, et vara jääks arestituks ka pärast kohtumääruces nimetatud tähtaega, tuleb prokuratuuril esitada uus vara arestimise taotlus ja kohtul teha uus vara arestimise määrus. Seda põhjusel, et kohtul puudub pädevus juba jõustunud arestimismäärust muuta või täiendada. Näiteks selleks, et pikendada vara arestimise tähtaega või muuta tähtajaline arest tähtajatuks peab kohus tegema uue vara arestimise otsustuse, mis hõlmab esialgses kohtumääruces ette nähtud tähtajale järgnevat perioodi (tähtajatult või kohtu määratavaks uueks tähtajaks), samuti põhjendatud kuriteokahtluse kui ka vara arestimise aluse tuvastamist.¹⁰⁰ Riigikohus on öelnud, et selline kontrollimise kohustus on vara aresti kõrval

⁹⁵ RKKKm 3-1-1-75-14, p 40.

⁹⁶ RKKKm 3-1-1-92-14, p 18.

⁹⁷ R. Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade, lk 17, p 2.4.2.

⁹⁸ RKKKm 3-1-1-117-16, p 42. Vt ka käesoleva ülevaate ptk 3.2. – kohtuliku hüpoteegi seadmine.

⁹⁹ RKKKm 3-1-1-21-15, p 15; RKKKm 3-1-1-12, p-d 17 ja 18; RKKKm 3-1-1-9-14, p 8.1; RKKKm 3-1-1-117-6, p 35.

¹⁰⁰ RKKKm 3-1-1-21-15, p 16.

mutatis mutandis ka teiste KrMS § 141⁴ lg-s 1 nimetatud abinõude kohaldamisel ja seda nii konfiskeerimise kui ka konfiskeerimise asendamise tagamise korral.¹⁰¹

Olukorras, kus kohus otsustab, kas jätta vara arestituks ka pärast ajutise aresti tähtaja möödumist, saab kohus vara arestimise eelduste tuvastamisel üldjoontes lähtuda vara ajutise arestimise määruses tuvastatust. See tähendab, et juhul, kui uue arestimistaotluse lahendamise ajaks ei ole ilmnenud uusi asjaolusid, mis seaksid kuriteokahtluse põhjendatuse, arestimise aluse või vara aresti proportsionaalsuse kahtluse alla, ei pea kohus esitama nende kohta uut täiemahulist põhjendust. Sellisel juhul võib piirduda viitega varasemale määrusele, kui varasemas kohtumääruses on küsimusi ammendavalt käsitletud ja uusi olulisi fakte nendes küsimustes ei ole ilmnenud. Samas tuleb kohtul esitada täiendavad põhjendused üksnes küsimustes, mis jäid varasemal vara ajutisel arestimisel lahtiseks, eeskätt vara arestimise ulatuse kohta.¹⁰²

Selline viitamisega piirnemise võimalus kehtib siiski üksnes juhul, kui uue arestimistaotluse alus on sama kuriteokahtlus, millest lähtuti ka vara ajutisel arestimisel. Kui kuriteokahtlus, millele tuginedes prokuratuur vara arestimist taotleb, on oluliselt muutunud või asendunud uue kuriteokahtlusega, pole kohtul oma põhjendustes võimalik varasemale arestimismäärusele tugineda. Samuti, kui peaks ilmnema, et prokuratuuri uues arestimistaotluses esitatud asjaolude kohaselt ei saanud kahtlustatav vara selle väidetava kuriteoga, mida kirjeldati ajutise arestimise aluseks olnud kuriteokahtluses, ja taotluses ei tugineta ka uuele kuriteokahtlusele, ei saa kahtlustatava vara aresti alla jätta.¹⁰³

2.5. Piirid vara arestimisel

Kuigi KrMS § 142 ei sätesta otsesõnu vara arestimise tähtaega kriminaalmenetluses, tuleb siiski arvestada asjaolu, et vara arestimisele seab sisulised ajalised piirid menetluse mõistliku aja põhimõtte, mis võib teatud asjaoludel tuua kaasa vara aresti alt vabastamise omandiõiguse ülemäärase riive lõpetamiseks. Nimetatud põhimõtte järgimata jätmise näol on tegemist vara arestimisel esineva õigusrikkumisega, mis võib tuua kaasa riigivastutuse.¹⁰⁴

Lisaks seab vara arestimisele piirid kahtlustatava suhtes kriminaalmenetlusega paralleelselt kulgev pankrotimenetlus, kuna pankrotiseaduse (PankrS) § 45 kohaselt enne pankroti väljakuulutamist võlgniku varale kohaldatud arest lõpeb pankroti väljakuulutamisega. Muu hulgas lõpeb viidatud sätte alusel ka selline arest, mida on pankrotivõlgniku varale kohaldatud KrMS § 141⁴ lg 1 ja § 142 alusel konfiskeerimise, selle asendamise, tsiviilhagi, avalik-õigusliku nõudeavalduse või varalise karistuse tagamiseks. Vastupidine tõlgendus tekitaks küsimuse PankrS § 45 vastavusest õigusselguse põhimõttele.¹⁰⁵ Kuivõrd pankrotivõlgniku vara valitsemise ja käsutamise õiguse üleminek pankrotihaldurile ei sõltu prokuratuuri toimingust või määrusest,¹⁰⁶ vaid tuleneb seadusest, siis ei ole halduril põhjust taotleda prokuratuuri kaudu kriminaalmenetluses kohaldatud vara aresti lõpetamist.¹⁰⁷

¹⁰¹ RKKKm 3-1-1-117-16, p 35.

¹⁰² RKKKm 3-1-1-21-15, p 16.

¹⁰³ RKKKm 3-1-1-21-15, p-d 17–18.

¹⁰⁴ RKKKm 3-1-1-91-14, p 10.

¹⁰⁵ RKKKm 3-1-1-68-16, p 46.

¹⁰⁶ Pankroti väljakuulutamisega moodustub võlgniku varast pankrotivara (PankrS § 35 lg 1 p 1 ja § 108) ning võlgniku õigus pankrotivara valitseda ja käsutada läheb üle pankrotihaldurile (PankrS § 36 lg 1 ja § 35 lg 1 p 2) – RKKKm 3-1-1-103-16, p 20 ja RKKKm 3-1-1-68-16, p 45.

¹⁰⁷ RKKKm 3-1-1-103-16, p 20.

Vara arestimisel tuleb järgida ka KrMS § 142 lg-s 10 sätestatud piirangut, mille kohaselt ei tohi vara arestimist kohaldada seaduses sätestatud varale, millele ei või täitedokumentide järgi sissenõuet pöörata. See tähendab, et vara arestimisel tuleb hinnata, kas esinevad sellised piirangud vara arestimiseks, mis tulenevad TMS §-st 66 (mittearestitavad asjad).¹⁰⁸ Riigikohus on leidnud, et sellise piirangu eesmärk on tagada kriminaalmenetlusele allutatud isikule, et viimane ei jääks menetluse kestel ilma kõigist toimetulekuks vajalikest vahenditest.¹⁰⁹

2.6. Nõuded vara arestimise määrusele ja vaidlustamine

Vara arestitakse prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel (KrMS § 142 lg 2) või edasilükkamatutel juhtudel prokuratuuri määruse alusel (KrMS § 142 lg 3 ls 1). Selleks, et eeluurimiskohtunik saaks hinnata vara arestimise põhjendatust, peab prokuratuuri arestimistaotluses olema esitatud vähemalt hüpotees vara arestimise aluse kohta ja selle püstitamise aluseks olevad asjaolud.¹¹⁰

Vara arestimise määrusest peab alati üheselt ja selgelt nähtuma põhjendatud kahtluse olemasolu selle kohta, et isik on toime pannud kuriteo tunnustega teo ning seejuures ei piisa üldist laadi arutlusest ega standardsetest formuleeringutest.¹¹¹ Lisaks põhjendatud kuriteokahtlusele peab vara arestimise määrusest nähtuma ka konfiskeerimise tagamise abinõu kohaldamise alus, st põhjendatud kahtlus, et esinevad asjaolud, mille alusel võidakse kriminaalasjas kohaldada konfiskeerimist või selle asendamist ja et konfiskeerimise või selle asendamise otsustuse täitmine võib ilma tagamise abinõu rakendamiseta osutada võimatuks või muutuda oluliselt raskemaks.¹¹² Seda olenemata sellest, et põhjendatud kuriteokahtluse kindlaks tegemisel kui ka tagamisabinõu kohaldamise aluse tuvastamisel kehtib lihtsustatud tõendamis- ja põhistamisstandard.¹¹³ Niisamuti ei ole võimalik põhjendada kahtlustatava vara arestimist kuriteoga, mida talle samas kriminaalasjas esitatud kahtlustus ei hõlma.¹¹⁴

Määruses tuleb esitada selged põhjendused, millistest asjaoludest ja tõenditest tulenevalt on kohtu arvates olemas põhjendatud kuriteokahtlus. Põhistus peab tuginema kriminaaltoimiku materjalile. Kohtumääruses ei saa piirduda üldsõnalise tõdemusega, et toimikumaterjali pinnalt on olemas põhjendatud kuriteokahtlus või et kohtunik on veendunud kuriteokahtluse olemasolus.¹¹⁵ Kohus ei pea küll hindama tõendite lubatavust ega vara arestimise taotluses märgitu tõendatust niisama põhjalikult, nagu see on nõutav kohtuliku arutamise raames süüdistatava süüküsimust lahendades, kuid vara arestimise menetluses, kui otsustatakse kriminaalmenetluse tagamise abinõu kohaldamist, peab kohus tuvastama põhjendatud kuriteokahtluse.¹¹⁶ Juhul, kui kohtumääruses on esitatud üksnes loetelu tõenditest, mis väidetavalt kinnitavad kuriteokahtluse olemasolu, kuid seda, mil moel kuriteokahtlus nendest tõenditest ilmneb, määrusest teada ei saa, siis ei vasta esitatud põhjendused kuriteokahtluse olemasolu kohta seadusest ega kohtupraktikast tulenevatele nõuetele.¹¹⁷ Isegi kui võtta aluseks, et tõendite sisu avamine ja kuriteokahtlusega sidumine võib kahjustada kohtueelse menetluse

¹⁰⁸ RKKKm 1-17-8625/22, p 17 ja lisaks vt RKKKm 3-1-1-63-14, p-d 6–7; RKKKm 1-17-4327/21, p 10.

¹⁰⁹ RKKKm 1-17-8625/22, p 19.

¹¹⁰ RKKKm 3-1-1-106-16, p 10.

¹¹¹ RKKKm 3-1-1-75-14, p 33.

¹¹² RKKKm 3-1-1-117-16, p 17.

¹¹³ RKKKm 3-1-1-78-16, p 7; RKKKm 3-1-1-117-16, p 17.

¹¹⁴ RKKKm 3-1-1-21-15, p 14.

¹¹⁵ RKKKm 3-1-1-75-14, p 33; RKKKm 3-1-1-97-13, p 8; RKKKm 3-1-1-78-16, p 7.

¹¹⁶ RKKKm 1-17-4924/15, p 38.

¹¹⁷ RKKKm 3-1-1-75-14, p 35; RKKKm 3-1-1-78-14, p 8.

eesmärke, kuivõrd toimub aktiivne tõendite kogumine ning tõendite sisu avamine (nt jälitustoiminguga saadud teabe) avaldamine võib kahjustada tõe tuvastamist,¹¹⁸ siis tuleb arvestada, et isikul pole võimalik vara arestimise vaidlustamisel kaitseõigust efektiivselt teostada, kui kuriteokahtlust kinnitavaid tõendeid sisuliselt ei avaldata või tehakse seda üksnes sellisel määral, mis ei seo isiku käitumist jälgitavalt kahtlustuse esemeks oleva kuriteoga.¹¹⁹

*Näide. Rahapesu kriminaalasjades on kohtupraktikas aktsepteeritud vara arestimist olukorras, kus hüpotees vara kuritegelikul teel saamise kohta on piisavalt põhjendatud vaatlusaluste toimingute taustal. See tähendab, et jaatada saab piisavalt põhjendatud kuriteokahtlust, kui viidatud on vaatlusprotokollidele, millest nähtub suuremahuline rahaliste vahendite liikumine pangakontolt pangakontole korduvate edasi-tagasi tehingutena, kuid mis ei toonud kaasa olulisi muutusi isikute varade seisus. Selline tegevus annab aluse kahtluseks, et ülekannetel ei olnud tegelikku majanduslikku eesmärki ning et need olid suunatud rahaliste vahendite päritolu varjamisele.*¹²⁰

Niisamuti peavad määruses olema esitatud piisavad põhjendused, et esineb vara arestimise alus.¹²¹ Ebapiisavaks on Riigikohus lugenud määruses esitatud vara arestimise aluse põhjendused näiteks juhul, kui määruse põhjendustest ei ilmne, millistele konkreetsetele tõenditele tuginedes on määruses esitatud järeldused tehtud,¹²² või kui määrusest ei nähtu, millise kuriteoga saadud vara konfiskeerimiseks või selle asendamiseks vara arestitakse.¹²³ Ka siis, kui määruses puudub üldse põhjendus selle kohta, miks on alust arvata, et riigi konfiskeerimisnõude täitmine võib vara arestimata (konfiskeerimisnõuet tagamata) osutada võimatuks või muutuda oluliselt raskemaks, on vara arestimise aluse olemasolu loetud ebapiisavaks, sest määrusest peab nähtuma, millistest asjaoludest tulenevalt näeb kohus ohtu, et vara aresti või muud tagamismeedet kohaldamata võib tulevase kohtulahendi täitmine raskeneda või sootuks võimatuks muutuda.¹²⁴ Sellised põhistamiskohustuse rikkumised on käsitletavad kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena KrMS § 339 lg 2 tähenduses.¹²⁵

KrMS § 408 lg 5 kohaselt jõustub vara arestimise määrus selle tegemisest, mis toob endaga kaasa selle, et määruse adressaat saab vara arestimise menetlusest ja selle tulemusena tehtavast määrusest üldjuhul teada alles pärast määruse tegemist ja ka jõustumist. Ühtlasi seisneb selles ka vara arestimise menetluse eripära – nimelt kahtlustatav või kolmas isik, kelle vara arestitakse, kaasatakse menetlusse alles pärast kohtu vastavat otsustust, vältimaks arestitava

¹¹⁸ Näiteks võib kohtueelsel uurimisel kogutud andmete avalikuks saamine kahjustada kriminaalmenetlust seeläbi, et kahtlustatav asub tõendeid varjama või hävitama, muudab saadud teabest tulenevalt enda ütlusi, asub mõjutama teisi isikulisi tõendiallikaid, peidab või võõrandab konfiskeerimise vältimiseks talle kuuluvat vara vmt. – RKKKm 3-1-1-80-16, p 12.

¹¹⁹ RKKKm 3-1-1-78-16, p 9.

¹²⁰ RKKKm 1-17-4924/15, p 38. Vt täpsemalt seoses rahapesuga kohtupraktikas aktsepteeritud vara arestimist olukorras, kus hüpotees vara kuritegelikul teel saamise kohta on piisavalt põhjendatud vaatlusaluste toimingute taustal – RKKKm 3-1-1-46-16, p 9.

¹²¹ Vara arestimise alus, st põhjendatud kahtlus, et esinevad asjaolud, mille alusel võidakse kriminaalasjas esitada tsiviilhagi, kohaldada konfiskeerimist, selle asendamist või varalist karistust, ja et tsiviilhagis esitatud nõude, riigi konfiskeerimisnõude või varalise karistuse täitmine võib ilma vara arestimata osutada võimatuks või muutuda oluliselt raskemaks – RKKKm 3-1-1-75-14, p 32; RKKKm 3-1-1-97-13, p 13 jj. Vt lähemalt vara arestimise aluse sisustamise kriteeriumite kohta R. Kiris. Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade seisuga 19.10.2014., ptk 2.4.2.

¹²² Vt RKKKm 3-1-1-75-14, p 37.

¹²³ Vt RKKKm 3-1-1-75-14, p 38, sarnaselt ka RKKKm 3-1-1-97-13 p-d 14–21; nimetatud seisukohta põhjendab asjaolu, et see võib osutada oluliseks näiteks kriminaalmenetluse osalisel lõpetamisel, otsustamiseks, kas vara tuleb aresti alt vabastada või mitte (RKKKm 3-1-1-75-14, p 38).

¹²⁴ RKKKm 3-1-1-75-14, p 39; Samas asjas on Riigikohus märkinud, et järeldus varalise nõude tagamise vajalikkuse kohta ei pea olema tõsikindel (p 39).

¹²⁵ RKKKm 3-1-1-75-14, p 41.

varaga selliste toimingute tegemist, mis kahjustavad kriminaalmenetlust.¹²⁶ See ei tähenda, et määruse tutvustamisega võiks ajaliselt venitada nii kaua, kui menetleja heaks arvab. KrMS § 142 lg 5 nõuab vara arestimise määruse viivitamatut tutvustamist määruse adressaadile, kuid ei sätesta, kes konkreetselt peab määrust tutvustama. Kuna praktikas teeb seda tavaliselt uurimisasutuse ametnik, siis tuleb silmas pidada, et temalgi lasub nii nagu kohtulgi kohustus anda isikule õiget teavet edasikaebekorra kohta.¹²⁷ Määruse tutvustamise mõiste hõlmab määrust tervikuna, see tähendab, et isikul peab olema võimalus määrus koos kõigi selle põhjendustega läbi lugeda ehk tutvuda määruse sisuga. Määrusega tutvunud, võetakse määrusele isiku allkiri, mis muu hulgas annab kinnitust sellest, et isik on määrusega tutvunud.¹²⁸

Vara arestimise määrust on võimalik vaidlustada määruskaebemenetluses KrMS § 387 lg-s 2 sätestatud korras. Kuna vara arestimise määruse näol on tegemist määruse adressaadi omandiõiguse olulise ja pikaajalise riivega, mis võib endaga kaasa tuua raskeid tagajärgi, siis on tegemist ka määrusega, millele edasikaebepiirang ei kehti.¹²⁹ Määruskaebuse esitamisel tuleb selleks järgida seaduses sätestatud nõudeid, aga ka esitada tõendeid, mis võiksid vara arestimise aluse usutavuse kahtluse alla seda.¹³⁰ Ei ole välistatud ka selline võimalus, et kolmas isik vaidlustab enda vara arestimise menetluses kuriteokaebuse põhjendatuse, kuivõrd tegemist on ühe vara arestimise eeldusega.¹³¹

KrMS § 387 lg 2 kohaselt esitatakse vara arestimise määruse peale määruskaebus kümne päeva jooksul alates päevast, millal isik sai vaidlustatavast kohtumäärusest teada või pidi teada saama. Kuivõrd kaebeõiguse realiseerimiseks peab määruse adressaadil olema võimalik tutvuda määruse terviksisuga, siis tuleb määruskaebuse esitamise tähtaega arvestada alates päevast, mil isik sai vaidlustatavast kirjalikult vormistatud põhistatud kohtumäärusest teada. Selline tõlgendamine on oluline ausa ja õiglase menetluse põhimõtet silmas pidades, sest selliselt on tagatud reaalne võimalus tõhusalt kohtumäärust vaidlustada ja isikul end ning enda vara kaitsta.¹³² Juhul kui määruse adressaat on eesti keelt mitte valdav isik, tõlgitakse määrus isikule arusaadavasse keelde ning määrusest teadasaamise kuupäevaks saab lugeda selle kuupäeva, mil kohtumääruse tõlke ärakiri määruse adressaadile tutvumiseks toimetatakse, sest alles siis on isikul võimalus tutvuda määruse terviktekstiga endale arusaadavas keeles ning kasutada tõhusalt kaebeõigust ja end kaitsta.¹³³

Vara arestimise määruse peale esitatud määruskaebusest on võimalik loobuda. Kuivõrd KrMS 15. peatükk, mis reguleerib määruskaebuse lahendamise menetlust, ei näe ette erisusi määruskaebusest loobumise puhul, tuleb määruskaebusest loobumisel järgida vastava menetlusastme, st kas apellatsioonimenetluse või kassatsioonimenetluse sätteid.¹³⁴

Kui kohus on määrusega vara arestimisest keeldunud, siis sellise määruse vaidlustamine võimalik ei ole. Seda seetõttu, et seadusandja eristab menetlustoimingut lubavaid ja sellest keelduvaid määruseid. KrMS § 385 p-s 5 on vaidlustatava määrusena välja toodud vara arestimise, mitte aga vara arestimisest keeldumise määrus. Seega on tegemist määrusega,

¹²⁶ RKKKm 1-17-4754/16, p 10.

¹²⁷ RKKKm 1-17-4769/22, p 12.

¹²⁸ RKKKm 1-17-4754/16, p 10.2.

¹²⁹ RKKKm 1-17-1205/147, p 27.

¹³⁰ RKKKm 3-1-1-10-16, p 37.

¹³¹ RKKKm 3-1-1-10-16, p 27.

¹³² RKKKm 3-1-1-8-17, p 8; Lisaks vt samas lahendis p-des 7-8 väljendatud seisukohti isiku võimalusest menetlustoimingut käigus tutvuda määruse terviksisu ja põhjendustega.

¹³³ RKKKm 3-1-1-8-17, p 9.

¹³⁴ RKKKm 1-17-8625/22, p 15.

millega kohus lubab vara arestida (või kohaldada muid KrMS § 141⁴ lg-s 1 viidatud tagamisabinõusid). Seevastu määrus, millega kohus keeldub vara arestimiseks luba andmast, jättes prokuratuuri arestimistaotluse rahuldamata, ei ole vara arestimise määrus KrMS § 385 p 5 tähenduses. Sellise määruse vaidlustamisel tuleb arvestada KrMS § 385 p-s 5 ette nähtud üldreegliga, mille kohaselt ei saa menetlustoiminguks loa andmise määruse peale määruskaebust esitada.¹³⁵

2.7. Euroopa Liidu liikmesriigi taotlus vara arestimiseks konfiskeerimise tagamiseks

Kriminaalasjades reguleerib Euroopa Liidu tasandil üldist koostööd Euroopa Liidu liikmesriikide vaheline kriminaalasjades vastastikuse õigusabi konventsioon.¹³⁶ Konkreetsemalt reguleerib kriminaalmenetluses vara arestimist Euroopa Nõukogu 22.07.2003. a raamotsus 2003/577/JSK „Vara või tõendite arestimise otsuste täitmise kohta Euroopa Liidus“.¹³⁷ Kusjuures Euroopa Liidu liikmesriigi pöördumine vara arestimise otsuse täitmises õigusabi saamiseks võib olla esitatud kas konventsiooni alusel abistamistaotlusena või lähtudes raamotsuse regulatsioonist, esitades selle alusel Euroopa arestimistunnistuse.¹³⁸

Kui Euroopa Liidu liikmesriigi esitatud taotlust saab käsitleda abistamistaotlusena konventsiooni alusel, siis lähtutakse selle täitmisel KrMS § 463 lg 1 järgi kriminaalmenetluse seadustikust. Kui abistamistaotluse täitmisest keeldumise alused puuduvad (KrMS § 461 ja § 436) ja täitmine on lubatav ning esinevad alused vara taotlust täitvalt riigilt väljaandmiseks (KrMS § 469), siis otsustab vara taotleja riigile väljaandmise vara asukoha järgne maakohtu kohtunik määrusega (KrMS § 470 lg 1). Abistamistaotluse alusel tehtud määrus on vaidlustatav KrMS-is sätestatud määruskaebe korras KrMS § 387 lg 2 kohaselt kümne päeva jooksul alates päevast, millal isik sai vaidlustatavast kohtumäärusest teada või pidi teada saama.¹³⁹

Kui Euroopa Liidu liikmesriigi esitatud taotlust saab käsitleda Euroopa arestimistunnistuse raamotsuse alusel, siis lähtutakse selle tunnustamisel ja täitmisel KrMS §-dest 508⁹–508²⁰. Kui puuduvad Euroopa arestimistunnistuse täitmist välistavad ja piiravad asjaolud (KrMS § 508¹¹), siis kohaldades Euroopa arestimistunnistuse täitmisele Eesti õigust (KrMS § 508¹⁶ lg 1 ls 1), otsustab vara arestimise Euroopa arestimistunnistuse täitmiseks KrMS §-s 142 (vara arestimine) sätestatud korras prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtunik määrusega (KrMS § 508¹⁶ lg 2). Euroopa arestimistunnistuse alusel tehtud vara arestimise määruse peale võib esitada määruskaebuse KrMS § 387 lg-s 2 sätestatud korras KrMS § 508¹⁸ lg 1 kohaselt kolme päeva jooksul määruse kättesaamisest.

¹³⁵ RKKKm 3-1-1-68-16, p 38.

¹³⁶ Euroopa Liidu liikmesriikide vaheline kriminaalasjades vastastikuse õigusabi konventsioon, 29.05.2000 Brüsselis. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/766150>.

¹³⁷ Euroopa Nõukogu raamotsus 2003/577/JSK, 22.07.2003, vara või tõendite arestimise otsuste täitmise kohta Euroopa Liidus. – Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A32003F0577>.

¹³⁸ Euroopa arestimistunnistus on KrMS § 508⁹ lg 1 kohaselt Euroopa Liidu liikmesriigi pädeva õigusasutuse tehtud taotlus teisele Euroopa Liidu liikmesriigile muu hulgas vara konfiskeerimise tagamiseks.

¹³⁹ vt ka RKKKm 3-1-1-97-16, p 10-11.

3. Muud, TsMS §-s 378 sätestatud tagamise abinõud

3.1. Muu tagamise abinõu kohaldamisest üldiselt

08.03.2014 jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muudatusega lisandus seadustikku § 141⁴, mille esimese lõike kohaselt võib konfiskeerimise ja selle asendamise tagamiseks vara arestida KrMS § 142 sätestatud korras või kohaldada muid, TsMS §-s 378 sätestatud hagi tagamise abinõusid. See tähendab, et erinevalt varem kehtinud õiguslikust olukorrast ei piirdu konfiskeerimise või selle asendamise tagamise abinõude ring enam üksnes vara arestimisega¹⁴⁰ ning kohaldamisele võivad tulla kõik TsMS §-s 378 nimetatud hagi tagamise abinõud, kui on arvestatud KrMS § 141⁴ lg-s 3 nimetatud proportsionaalsuse nõudega. Samuti tähendab see, et kohtuliku hüpoteegi ja teiste TSMS §-s 378 sätestatud hagi tagamise abinõude¹⁴¹ kohaldamine toimub samuti KrMS §-s 142 sätestatud korras.¹⁴²

Nii Riigikohtu tsiviil- kui ka kriminaalkolleegium märkinud, et hagi tagamiseks valitud vahend ei tohi piirata kostjat rohkem, kui on vaja hagi rahuldava kohtuotsuse täitmiseks. TsMS § 378 lg 4 esimese lause kohaselt tuleb hagi tagava abinõu valikul arvestada, et kohaldatav abinõu koormaks kostjat üksnes niivõrd, kuivõrd seda võib pidada hageja õigustatud huvisid ja asjaolusid arvestades põhjendatuks. Alates 08.03.2014 peab eeltoodud põhimõtet järgima ka konfiskeerimise, selle asendamise või varalise karistuse tagamise abinõu valikul.¹⁴³

Kohtul on õigus kohaldada konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks ka prokuratuuri taotluses nimetatud abinõud, mis ühelt poolt on võimaliku nõude tagamiseks piisav, ent teisalt koormaks kohustatud isikut (tagatismääruse adressaadiks olevat kahtlustatavat, süüdistatavat, tsiviilkostjat või kolmandat isikut) vähem kui meede, mille kohaldamist taotleb prokuratuur.¹⁴⁴ Samal ajal on Riigikohus pidanud vajalikuks rõhutada, et ühe või teise tagamisabinõu koormavust ei saa hinnata abstraktselt, vaid see oleneb tagamisotsustuse adressaadi olukorrast.¹⁴⁵

3.2. Kohtuliku hüpoteegi seadmine

Kohtuliku hüpoteegi seadmine on üks võimalikest kriminaalmenetluse tagamise vahenditest.¹⁴⁶ Näiteks, kui süüteo toimepanija on kuritegeliku tulu ära kasutanud, siis on kohtul õigus seada isiku varale kohtulik hüpoteek.¹⁴⁷

Kui vajalikuks osutub asenduskonfiskeerimise tagamiseks tagamisabinõu kasutamine, siis tuleb proportsionaalsuse põhimõtet arvesse võttes eelistada kinnisasja arestimise asemel kinnisasjale kohtuliku hüpoteegi seadmist, sest üldjuhul loetakse kinnisasja arestimine konfiskeerimise asendamise tagamiseks kinnisasja omanikku põhjendamatult koormavaks. Seda põhjusel, et KarS § 84 alusel saab riigil tekkida üksnes rahaline nõue ja seetõttu osutuks kinnisasja

¹⁴⁰ RKKKm 3-1-1-75-14, p 44.

¹⁴¹ TsMS § 378 mõttes sobiva tagamise abinõu valikul on tähelepanuväärne asjaolu, et selle kohaselt on tagamise abinõude kataloog avatud loetelu, kuivõrd selle lõike 1 punkti 10 kohaselt võib tagamise abinõu olla ka kohtu poolt vajalikuks peetud muu abinõu.

¹⁴² RKKKm 3-1-1-102-15, p 6.

¹⁴³ RKKKm 3-1-1-75-14, p 45.

¹⁴⁴ RKKKm 3-1-1-75-14, p 46.

¹⁴⁵ RKKKm 3-1-1-75-14, p 46.

¹⁴⁶ RKKKm 3-1-1-102-15, p 11.

¹⁴⁷ Vt täpsemalt RKKKm 3-1-1-102-15, p 9.

arestimine abinõuks, mis piiraks tagamismääruse adreassaati rohkem, kui on vaja nõuet rahuldava kohtuotsuse täitmiseks. Seega piisab rahalise nõude täitmise tagamiseks KrMS § 141⁴ lg 1, TsMS § 378 lg 1 p 1 ja AÕS § 363 alusel seatavast kohtulikust hüpoteegist nõudesumma ulatuses.¹⁴⁸ Juhul, kui kinnisasi on ühisomandis ja tagatava kohustuse võlgnik on üks omanikest, siis tuleb arvestada sellegagi, et kinnisasjale kui tervikule ei saa seada kohtulikku hüpoteeki ilma teise ühisomaniku nõusolekuta.¹⁴⁹

3.3. Vara arestimise alusel käsutuskeelu kandmine registrisse

KrMS §-dest 141⁴ ja 142 koostoimes TsMS § 378 lg 1 p-ga 2 tuleneb õiguslik alus vara aresti kui konfiskeerimise tagamise abinõu kohaldamiseks ja käsutuskeelu nähtavaks tegemiseks.¹⁵⁰ KrMS § 142 lg 8 kohaselt esitab eeluurimiskohtunik kinnisasja arestimiseks arestimismääruse Tartu Maakohtu kinnistusosakonnale keelumärke kandmiseks kinnistusraamatusse. KrMS § 142 lg 5 kohaselt tuleb käsutuskeelust teadasaamiseks kohustatud isikut sellekohasest kohtumäärusest viivitamata teavitada.¹⁵¹

Väljastatud ei ole keelumärke seadmine ühisomandisse kuuluvale kinnisasjale nii, et selle käsutamine keelatakse üksnes arestimismääruse adreassaadiks oleval kahtlustataval, süüdistataval, tsiviilkostjal või kolmandal isikul. Sellisel juhul tuleb arvestada, et kinnistusraamatusse kantava keelumärke sisust peab üheselt nähtuma, et ühisomandi käsutamine on keelatud üksnes tagatava kohustuse võlgnikul.¹⁵²

3.4. Kohtu poolt vajalikuks peetud muu abinõu

Isikute kaitse eesmärki silmas pidades ei ole TsMS §-s 378 sätestatud hagi tagamise abinõude loetelu ammendav ja nii võimaldab TsMS § 378 lg 1 p 10 kohtule tagamise abinõu valikul diskretsiooniõiguse, kui soovitud abinõu ei ole sama sätte lg 1 p-des 1-9 kirjeldatud. Siiski peab kohus samal ajal silmas pidama, et selle sisustamisel on ta seotud muu hulgas hagi tagamise üldise olemuse ning kohtupraktikas välja kujunenud piirangutega. Arvestada tuleks sellegagi, et TsMS § 378 lg 1 p 10 alusel kohaldatud hagi tagamise abinõul peaks olema vähemalt üldjuhul üldine seos lg 1 p-des 1-9 sätestatud abinõudega.¹⁵³

Riigikohtu kriminaalkolleegium ei ole konkreetselt alust konfiskeerimise või selle asendamise tagamise abinõuna selgitanud. Kuid tsiviilkolleegium on leidnud, et selleks, et saada teavet, kas arestitud vallasasjad on alles ja milline on nende seisund, on muu hulgas võimalik taotleda kohtult koos vara arestimisega täiendava hagi tagamise abinõu seadmist, mis võib olla arestitud vara mõistliku perioodilise ettenäitamise kohustuse panemine kostjale või isikule, kellele arestitud vara on hoiule antud (TMS § 72), mis saab olla hagi tagamise abinõu TsMS § 378 lg 1 p 10 mõttes.¹⁵⁴

¹⁴⁸ RKKKm 3-1-1-117-16, p 42.

¹⁴⁹ Vt sama seisukoha kohta täpsemalt RKKKm 3-1-1-117-16, p 43; RKKKm 1-17-4327/21.

¹⁵⁰ RKKKm 3-1-1-117-16, p 18.

¹⁵¹ RKTkm 3-2-1-62-16, p 13.

¹⁵² RKKKm 3-1-1-117-16, p 43; RKKKm 1-17-4327/21, p 10.

¹⁵³ RKTkm 2-17-3903/34, p 14; RKTkm 3-2-1-101-14, p 13.

¹⁵⁴ RKTkm 3-2-1-121-16, p 10.

3.5. Vaidlustamine määruskaebemenetluses

Kui kohus kohaldab määrusega TsMS §-s 378 ette nähtud hagi tagamise abinõusid konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks, siis on see vaidlustatav KrMS § 387 lg 2 järgi kümne päeva jooksul alates päevast, millal isik sai vaidlustatavast kohtumäärusest teada või pidi teada saama. Seda seetõttu, et konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks võib KrMS § 141⁴ lg 1 kohaselt kohaldada TsMS §-s 378 sätestatud hagi tagamise abinõusid ja sama sätte teise lõike kohaselt tuleb hagi tagamise abinõude kohaldamiseks järgida KrMS § 142 korda. Järelikult tuleb vara arestimist reguleerivat korda järgides tehtud määrusele kohaldada ka vara arestimise määruse vaidlustamise reeglistikku KrMS § 387 lg 2 ja § 390 lg 4 tähenduses.¹⁵⁵ Kui määruse on teinud maakohus, tuleb määruskaebus esitada ringkonnakohtule vaidlustatud kohtumääruse teinud maakohtu kaudu (KrMS § 387 lg 2 p 1). Kui määruse on teinud ringkonnakohus, esitatakse määruskaebus Riigikohtule (KrMS § 387 lg 2 p 2). Oluline on siinkohal tähelepanu pöörata aga sellele, et juhul kui kaebus esitati ringkonnakohtu määrusele, millega jäeti maakohtu määrus muutmata, ei ole lühema edasikaebetähtaja kohaldamine põhjendatud ja lähtuda tuleb KrMS § 387 lg-s 1 sätestatud edasikaebekorrast.¹⁵⁶

¹⁵⁵ RKKKm 1-17-7210/11, p 7.

¹⁵⁶ RKKKm 3-1-1-99-16, p 10.3.

Kokkuvõte

- Konfiskeerimise kohaldamise kohustuslik eeldus on, et tuvastatud peab olema koosseisupärane, õigusvastane ja süüline tegu.
- Konfiskeerida on võimalik süüteo toimepanemise vahendit või vahetut objekti ning süüteoga saadud vara või rakendada asenduskonfiskeerimise võimalust.
- Konfiskeerimise objektiks saavad olla kõik asjad, õigused ja muud hüved. Üldisesse eseme mõistesse mahuvad asjad (kehalised esemed), mis jagunevad omakorda kinnisasjadeks ja vallasasjadeks. Õigused on näiteks väärtpaberid võlaõigusseaduse mõttes või omandireservatsiooniga müügilepingust tulenevad varalised õigused.
- Süüteo toimepanemise vahendina on vaadeldav selline ese, millega rünnatakse süüteo objekti või mida süüdlane muul viisil oma teos kasutab. Kontrollküsimuseks võiks olla: kas selle eseme abil või toel on võimalik koosseisulise teo toimepanemine? Süüteo toimepanemise vahetu objekt on aine või ese, mis on isiku käitumise objekt, mille käitamisele või käitlemisele on koosseisus kirjeldatud tegu suunatud.
- Süüteoga saadud vara on süüteokoosseisu objektiivsete tunnuste realiseerimisega saadud asi, varalise õiguse kasutamise teel saadu, süüteo toimepanemise eest saadud tasu või ka selliselt saadud tasu eest soetatud vara.
- Laiendatud konfiskeerimise objekt võib olla iga ese, mis kuulub laiendatud konfiskeerimise adreassaadi vara hulka, kui kohus on isiku legaalse sissetuleku ja elatustaseme võrdluse tulemusena jõudnud veendumusele, et süüdlasele kuuluv vara pärineb eeldatavalt varasematest kuritegudest.
- Üks konfiskeerimise eeldustest on konfiskeerimise objekti kuulumine konfiskeerimisotsustuse adreessaadile, st konfiskeerida saab üksnes sellise eseme, mis konfiskeerimisotsustuse tegemise ajal kuulub otsuse või määruse adreessaadile. Konfiskeerimisotsustuse adreesaat saab olla süüteo toimepanija või kolmas isik, kes peab olema menetlusse kaasatud.
- Kriminaaltulu solidaarne konfiskeerimine ei ole võimalik. Kui esineb olukord, kus toimepanijaid on mitu (grupp), siis on võimalik gruppi moodustavatelt kahtlustatavatelt igaühelt eraldi arestida vara samas väärtuses kui grupi poolt tervikuna saadud kriminaaltulu juhul, kui kriminaaltulu jaotus arestimismääruse tegemise ajal ei ole selge. Sellisel juhul peab lõplik jaotus olema selgitatud hiljemalt kohtuotsuse tegemise või konfiskeerimistaotluse kohtusse saatmise ajaks.
- Vara arestimise lubatavuse eelduseid on kaks: (1) põhjendatud kuriteokahtluse olemasolu selle kohta, et isik on toime pannud kuriteo tunnustele vastava teo, ning (2) esineb alus vara arestimiseks, mis omakorda tähendab seda, et peab olema tuvastatud (2.1) põhjendatud kahtlus, et esinevad asjaolud, mille alusel võidakse kriminaalasjas esitada tsiviilhagi, kohaldada konfiskeerimist, selle asendamist või varalist karistust, (2.2) tsiviilhagis esitatud nõude, riigi konfiskeerimise nõude või varalise karistuse täitmine võib ilma vara arestimata osutada võimatuks või muutuda oluliselt raskemaks ja (2.3) tagamise eesmärki ei ole võimalik saavutada adreassaadi õigusi vähem koormavama tagamise vahendi abil.
- Vara arestimine ei ole kohustuslik kriminaalmenetluse tagamise vahend ning selle kohaldamine on võimalik KrMS §-s 142 sätestatud korras. Konfiskeerimise või selle asendamise tagamise abinõude ring ei piirdu üksnes vara arestiga, vaid kohaldamisele võivad tulla kõik TSMS §-s 378 nimetatud hagi tagamise abinõud.
- Vara arestimise objekt peab olema arestimise kohaldamiseks sobilik ning arestimise adreesaat peab olema arestimise objekti omanik ja menetlusse kaasatud isik.

- Vara arestimisel tuleb järgida proportsionaalsuse põhimõtet, st keelatud on ületamine. Tuvastada tuleb arestimisega tagatava nõude väärtus, et sellega proportsioonis kohaldada vara arestimist. Lisaks tuleb vara arestimisel arvestada piiridega nagu mõistlik menetlustähtaeg, pankrotiseadusest tulenev reegel, et enne pankroti väljakuulutamist võlgniku varale kohaldatud arest lõpeb pankroti väljakuulutamisega, või seegi, et tuleb veenduda, et ei pöörataks sissenõuet mittearestitavatele asjadele.
- Võimalik on vara nii-öelda ajutine arestimine, mis tähendab, et olukorras, kus tõendamiseseme asjaolud, sealhulgas kriminaalasjas eeldatavalt konfiskeeritava vara koosseis või konfiskeerimise asendamise ulatus ja isiku vara väärtus on veel kogumis ebaselged või vajavad põhjalikumat täpsustamist, võib kohus määratud tähtjaks vara arestida. Ajutise arestimise korral kehtib vara arestimise määrus selles märgitud tähtaja lõpuni ja selleks, et vara jääks arestituks ka pärast kohtumääruses nimetatud tähtaega, tuleb prokuratuuril esitada uus vara arestimise taotlus ja täiendada tõendid tulevikus konfiskeeritava vara suuruse ning isiku vara väärtuse kohta. Kohtul aga tuleb teha uus vara arestimise määrus.
- Vara arestimise määrusest peab motiveeritult nähtuma põhjendatud kahtluse olemasolu, et isik on toime pannud kuriteo tunnustega teo. Lisaks peab vara arestimise määrusest nähtuma ka konfiskeerimise tagamise abinõu kohaldamise alus. Põhjendamine peab tuginema kriminaaltoimiku materjalile ja põhjendamist ei saa lugeda piisavaks, kui piirdutakse üksnes üldsõnalise tõdemusega, et tõendite pinnalt on olemas põhjendatud kuriteokahtlus. Vara arestimise määrust on võimalik vaidlustada määruskaebemenetluses KrMS § 387 lg 2 sätestatud korras.

Ülevaates kajastatud kohtuasjad

1.	1-18-1170
2.	3-18-400
3.	1-17-7210
4.	1-17-8625
5.	1-17-4327
6.	1-17-4924
7.	1-17-4754
8.	1-17-4769
9.	1-17-1205
10.	2-17-3903
11.	3-1-1-24-17
11.	3-1-1-8-17
13.	3-1-1-117-16
14.	3-3-1-6-16
15.	3-1-1-4-16
16.	3-1-1-10-16
17.	3-1-1-106-16
18.	3-1-1-6-16
19.	3-1-1-46-16
20.	3-1-1-68-16
21.	3-1-1-103-16
22.	3-1-1-78-16
23.	3-1-1-80-16
24.	3-2-1-62-16
25.	3-2-1-121-16
26.	3-1-1-97-16
27.	3-1-1-99-16
28.	3-1-1-108-15
29.	3-1-1-52-15
30.	3-1-1-102-15

31.	3-1-1-103-15
32.	3-1-1-88-15
33.	3-1-1-21-15
34.	3-1-1-54-15
35.	3-1-1-85-15
36.	3-1-1-51-15
37.	3-1-1-75-14
38.	3-1-1-62-14
39.	3-2-1-25-14
40.	3-2-1-37-14
41.	3-1-1-15-14
42.	3-1-1-83-14
43.	3-1-1-92-14
44.	3-1-1-94-14
45.	3-1-1-82-14
46.	3-1-1-78-14
47.	3-1-1-9-14
48.	3-1-1-91-14
49.	3-1-1-63-14
50.	3-2-1-101-14
51.	3-2-1-96-13
52.	3-1-1-49-13
53.	3-1-1-97-13
54.	3-1-1-57-12
55.	3-1-1-1-12
56.	3-2-1-51-11
57.	3-1-1-6-11
58.	3-1-1-68-10
59.	3-1-1-37-07